

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Hudební katedra

Náměty na tematicky propojené hudební činnosti v hodinách hudební výchovy

v 1. ročníku základní školy

Diplomová práce

Autor:	Jana Najmanová
Studijní program:	Učitelství pro 1. stupeň základních škol
Studijní obor:	Učitelství pro 1. stupeň základních škol
Vedoucí práce:	PhDr. Helena Karnetová
Oponent práce:	Mgr. et Mgr. Marie Kovaříčková, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Jana Najmanová, DiS.

Studium: P19K0114

Studijní program: M0113A300002 Učitelství pro 1. stupeň základních škol

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základních škol

Název diplomové práce: **Náměty na tematicky propojené hudební činnosti v hodinách hudební výchovy v 1. ročníku základní školy**

Název diplomové práce AJ: Ideas for thematically linked musical activities in music lessons in the 1st year of elementary school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat tematickým propojením hudebních činností ve výuce hudební výchovy v 1. ročníku základní školy. Teoretická část stručně popíše psychický a hudební vývoj dítěte mladšího školního věku. Podle RVP ZV budou zachyceny očekávané výstupy 1. období, které se propojí do navrhovaných hudebních činností. Předloží se také možnost mezipředmětového propojení hudební výchovy s ostatními předměty. Cílem práce bude vytvořit vhodný pracovní materiál pro výuku hudební výchovy v 1. ročníku základní školy, který bude zábavnou formou rozvíjet hudebnost žáků. Praktická část bude obsahovat autorkou vytvořené vlastní modelové situace, v nichž budou hudební činnosti propojeny pod jedním tématem. Navržené modelové situace budou realizovány na základních školách. Následující reflexe, které provede autorka a další nezávislé učitelky, kriticky prověří tyto nové výukové materiály.

Použité metody: deskriptivní, kompilační, pozorování, dotazník

SYNEK, J. Didaktika hudební výchovy 1

ČAPEK, R. Moderní didaktika

KOPECKÝ, J., SYNEK, J., ZOUHAR, V. Hudební hry jinak

JENČKOVÁ, E. Hudba a pohyb ve škole

SEDLÁK, F. Didaktika hudební výchovy 1

DANIEL, L. Metodika hudební výchovy

VALÁŠEK, M., BAJEROVÁ, L., ŘEPOVÁ, K. Carmina burana v Orffově Schulwerku

TICHÁ, A. Učíme děti zpívat

POSPÍŠILOVÁ, L. Český rok v lidových písních a říkadlech

HERDEN, J. Hudba jako řeč

HERDEN, J. Hudba pro děti I, II

HERDEN, J. K problematice hudebních představ a jejich utváření při poslechu hudby

HERDEN, J. Možnosti modelování didaktické situace při poslechu hudby

HERDEN, J. Čtení o poslechu

HERDEN, J. O hudební řeči

HERDEN, J. Poslechové aktivity v hudební výchově

Zadávací pracoviště: Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Helena Karnetová

Oponent: Mgr. et Mgr. Marie Kovářčková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 15.3.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Náměty na tematicky propojené hudební činnosti v hodinách hudební výchovy v 1. ročníku základní školy* vypracovala pod vedením vedoucí závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Poděkování

Ráda bych vyjádřila své poděkování vedoucí diplomové práce PhDr. Heleně Karnetové za její odborné vedení, trpělivý přístup a cenné rady, které mi poskytla během zpracování diplomové práce. Poděkování patří také všem pedagogům, kteří se zapojili do ověřování metodických materiálů v praxi.

Anotace

Náměty na tematicky propojené hudební činnosti v hodinách hudební výchovy v 1. ročníku základní školy. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2025. 69 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zaměřuje na výuku hudební výchovy v 1. ročníku základní školy. Teoretická část se věnuje vývoji pojetí hudební výchovy od 70. let 20. století až po současnost, přičemž reflektuje proměny didaktických přístupů a cílů hudebního vzdělávání. Dále se práce zabývá specifiky výuky hudební výchovy v 1. ročníku a charakteristikou žáka mladšího školního věku z hlediska jeho hudebního a psychického vývoje. Cílem práce je vytvoření souboru metodických materiálů určených pro výuku hudební výchovy v 1. ročníku a jejich následné ověření v praxi. Náměty pro hudební činnosti jsou tematicky propojené a nabízí pedagogům možnost volby. Praktická část práce obsahuje popis a vyhodnocení realizace těchto materiálů ve vyučování. Výsledky práce mohou sloužit jako inspirace pro pedagogy při plánování a vedení hudební výchovy na prvním stupni základní školy.

Klíčová slova: hudební činnosti, hudební schopnosti, hudební vývoj dítěte, hodina hudební výchovy

Anotation

The diploma thesis focuses on teaching music education in the first grade of primary school. The theoretical part is devoted to the development of the concept of music education from the 1970s to the present, reflecting the changes in didactic approaches and goals of music education. The thesis also deals with the specifics of teaching music education in the first grade and the characteristics of a younger school-age pupil in terms of his musical and psychological development. The aim of the thesis is to create a set of methodological materials intended for teaching music education in the first grade and their subsequent verification in practice. The ideas for musical activities are thematically connected and offer teachers the possibility of choice. The practical part of the thesis contains a description and evaluation of the implementation of these materials in teaching. The results of the thesis can serve as inspiration for teachers in planning and conducting music education in the first grade of primary school.

Keywords: musical activities, musical abilities, child's musical development, music lesson

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

ÚVOD.....	9
1 POJETÍ HUDEBNÍ VÝCHOVY V ČESKÉM ŠKOLSTVÍ OD 70. LET	
20. STOLETÍ.....	11
1.1 Významné osobnosti a jejich přínos pro hudební výchovu.....	11
1.2 Novodobá koncepce hudební výchovy.....	12
2 HUDEBNÍ VÝCHOVA V 1. ROČNÍKU ZŠ	15
2.1 Struktura hodiny a její cíle.....	15
2.2 Hudební činnosti.....	18
2.2.1 Pěvecké činnosti	19
2.2.2 Poslechové činnosti.....	20
2.2.3 Hudebně pohybové činnosti.....	21
2.2.4 Instrumentální činnosti	23
2.3 Hudebně výrazové prostředky	23
2.4 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	25
2.4.1 Hudební výchova v RVP ZV	25
3 ŽÁK 1. ROČNÍKU ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	28
3.1 Psychický vývoj dítěte.....	28
3.2 Základní pojmy hudební psychologie.....	29
3.3 Hudební vývoj dítěte	31
3.4 Hudební schopnosti	32
PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 PŘEDSTAVENÍ METODICKÝCH MATERIÁLŮ RYBY	35
4.1 Úvodní motivace.....	36
4.2 Vokální činnosti.....	37
4.3 Poslechové činnosti	41
4.4 Instrumentální činnosti	45
4.5 Hudebně pohybové činnosti	48
4.6 Hudební pohádka O zlaté rybce.....	49
5 REFLEXE ODUČENÝCH HODIN	56
5.1 Realizace hodiny Ryby 1	56
5.2 Realizace hodiny Ryby 2	57
5.3 Realizace hodiny Ryby 3	58

5.4	Realizace hodiny Ryby 4	60
5.5	Vlastní hodnocení metodických materiálů Ryby.....	61
6	VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	62
6.1	Vyhodnocení dotazníkových otázek.....	62
	ZÁVĚR	69
	POUŽITÁ LITERATURA	71
	SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK.....	74
	SEZNAM PŘÍLOH.....	76

ÚVOD

Hudba a zpěv provázejí od nepaměti lidský život jako přirozený způsob sebevyjádření a komunikace. Hudba má pozitivní vliv na lidskou psychiku a obohacuje vnitřní svět člověka. Z historie je patrné, že hudební výchova vždy zaujímala důležité místo ve vzdělávání. V českém kulturním prostředí má hudba a zpěv bohaté zázemí – od lidových písní, přes významné skladatele až po inspirativní pedagogy.

Pro mě osobně je zpěv radostí, která mě provází od dětství. Vyrůstala jsem v hudebně založené rodině, můj otec je klavírista, varhaník a sbormistr malého chrámového sboru. Své první pěvecké zkušenosti jsem získala v dětském sboru pod vedením zkušeného dirigenta a sbormistra Jaroslava Hamana. Jen ten, kdo má k hudbě pozitivní vztah, jej dokáže předat ostatním.

V současné školní praxi vnímám, že se hudební výchova na některých školách dostává do pozadí ve srovnání s jinými předměty. Výuka často není kvalitní a učitelé si s ní mnohdy nevědí rady. Žáci ztrácejí o zpěv zájem a předmět považují za zbytečný. Přitom v dnešní době je k dispozici množství kvalitních materiálů pro výuku hudební výchovy, ze kterých lze čerpat inspiraci. Učitel, který umí poutavě vést hodinu hudební výchovy, přispívá k rozvoji hudebnosti svých žáků. V nedávné době jsem se účastnila několika seminářů pod vedením lektorek České Orffovy společnosti, kde jsem poznala kreativní přístup pro vytváření hudebních aktivit.

Z výše uvedených důvodů jsem si zvolila téma diplomové práce *Náměty na tematicky propojené hudební činnosti v hodinách hudební výchovy v 1. ročníku základní školy*. V této práci chci ukázat, jak se dá výuka hudební výchovy obohatit tematickým propojením. Tím vzniká logická návaznost mezi jednotlivými aktivitami. Dále bych ráda představila konkrétní náměty do hodin hudební výchovy, které usnadní učitelům přípravu a budou rozvíjet hudebnost dětí přirozenou a hravou formou.

Hlavním cílem této diplomové práce je vytvořit a ověřit efektivitu metodických materiálů určených pro výuku hudební výchovy v 1. ročníku základní školy. Práce se konkrétně zaměřuje na otázku: Jaký je přínos nově vytvořených metodických materiálů pro výuku hudební výchovy v 1. ročníku základní školy z pohledu učitelů? Na základě této výzkumné otázky jsou stanoveny dva hlavní cíle práce:

Prvním cílem práce je vytvořit metodické materiály podporující výuku hudební výchovy v 1. ročníku ZŠ, které vycházejí z požadavků Rámcového vzdělávacího programu a současných pedagogických přístupů.

Druhým cílem práce je ověřit efektivitu těchto materiálů v praxi, a to prostřednictvím pedagogického průzkumu, který kombinuje kvalitativní metody (pozorování výuky, analýza žakovských výstupů) a kvantitativní metody (vyhodnocení dotazníkového šetření mezi učiteli).

Diplomová práce je rozdělena na dvě části. První část je teoretická a uvádí stručný pohled na situaci hudební výchovy od 70. let 20. století. Dále popisuje důležité pojmy a oblasti hudební didaktiky a zaměřuje se na charakteristiku žáka v 1. ročníku základní školy z hlediska psychologie a hudebního vývoje. Druhá praktická část práce nabízí výukový materiál s názvem Ryby. Závěrečné kapitoly obsahují vlastní reflexi metodických listů a vyhodnocení dotazníkového šetření.

1 POJETÍ HUDEBNÍ VÝCHOVY V ČESKÉM ŠKOLSTVÍ OD 70. LET 20. STOLETÍ

Pojetí hudební výchovy v našem školství zaznamenalo během historie řadu změn. Jedním z významných mezníků byl vliv inovativních pedagogů ze zahraničí. V druhé polovině 20. století vznikly v Maďarsku a Německu originální koncepce hudební výchovy, které začaly pronikat do českého školství díky významným pedagogům. Tato kapitola stručně představuje charakteristické rysy hudebního systému Zoltána Kodálye a Carla Orffa a jejich přínos pro hudební výchovu v našem školství. Dále seznamuje s významnými hudebními pedagogy našeho školství a stručně popisuje důležité mezníky v hudebním vzdělávání.

1.1 Významné osobnosti a jejich přínos pro hudební výchovu

Zoltán Kodály (1882–1967) patří k nejvýznamnějším osobnostem maďarské hudby 20. století. Byl nejen výrazným hudebním skladatelem, ale také průkopníkem v oblasti hudební pedagogiky. Vytvořil propracovaný systém hudebního vzdělávání od předškolního věku až po dospělost. Zavedl nové pedagogické postupy a metody, mezi nimiž vyniká zejména číselné označení stupňů, fonogestika, propojení rytmiky s pohybem a použití francouzských rytmických slabik k označení notových hodnot. Jeho logicky uspořádaný systém je založen na rozvoji hudební paměti a představivosti, práci s lidovou písní, podpoře tvořivosti a improvizace. V českém školství ověřoval způsoby práce Zoltána Kodálye pedagog Alois Složil na ZDŠ v Jeseníku. Experiment, který probíhal v letech 1969–1975, potvrdil efektivitu této metody v oblasti logického myšlení a hravého přístupu v dětské práci.¹

Carl Orff (1895–1982) byl německý skladatel, básník, dirigent a hudební pedagog, který vytvořil specifický systém hudební výuky nazvaný Schulwerk. Schulwerk je sbírka říkadel, písní, rytmicko-melodických cvičení a instrumentálních skladbiček. Orffův přístup se zaměřuje na propojení hudby, pohybu a řeči a usiluje o celostní rozvoj člověka prostřednictvím hudby. Základem pedagogické práce je rytmizovaný a recitovaný text (např. říkadlo), se kterým žák dále pracuje – vytváří melodii, doprovází jej pomocí

¹ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 2004. *Didaktika hudební výchovy pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-007-7.

jednoduchých hudebních nástrojů a vyjadřuje pohybem. Metody práce směřují k dítěti a propojují se formou hry. Metodický postup Carla Orffa směřuje od činnosti k teorii. Hra na tělo je chápána jako průprava ke hře na nástroje. Českou adaptaci Orffova systému vytvořili hudebníci Ilja Hurník a Petr Eben s názvem Česká Orffova škola. Systém Carla Orffa byl ověřován v ZDŠ v Brandýse nad Labem v letech 1966–1968.²

Česká Orffova škola vychází z myšlenek a postupů Carla Orffa. Autoři sestavili hudební materiál, který obsahuje české lidové písně, říkadla a poezii zpracované s tvořivou aktivitou. Dílo je rozděleno do čtyřech částí: Počátky, Pentatonika, Dur a moll a Modální tóniny. Autorem čtvrtého dílu je Pavel Jurkovič. Soubor obsahuje metodické rady. Lasevičová upozorňuje, že Orffova škola není metoda, ale spíše inspirace nebo model, podle kterého nelze vyučovat pasivně, ale pouze aktivně a nabízí učiteli množství variant, kterými může rozvíjet hudebnost dětí.³ Mezi propagátory díla Carla Orffa v Československu patřili zejména Pavel Jurkovič, Petr Jistel, Ivan Poledňák.

Pavel Jurkovič (2033–2015) byl český hudební skladatel, pedagog a zpěvák, který měl silný vztah k lidové písni. Studoval postgraduálně u Carla Orffa. Prosazoval Orffův didaktický systém na našich školách. V roce 1995 založil Českou Orffovu společnost (ČOS) a je považován za duchovního otce českého Schulwerku. ČOS v současné době staví na zásadách svého zakladatele: humanistickém přístupu k dítěti, práci v atmosféře důvěry a radosti, spojení zpěvu, řeči, pohybu a instrumentálního doprovodu v celek, na kreativitu a snaze ukazovat dětem cestu, po které mohou kráčet.⁴

1.2 Novodobá koncepce hudební výchovy

V českém školství se zásadní změny v hudební výchově začínají projevovat v roce 1976. V celkové reformě základního školství byly představeny dvě základní koncepce hudebního vzdělávání:

- tzv. olomoucký model hudební výchovy (autor Ladislav Daniel)
- tzv. nové pojetí hudební výchovy (autor Ivan Poledňák)

² LASEVIČOVÁ, Jarmila, 2004. *Didaktika hudební výchovy pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-007-7.

³ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství 1. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6.

⁴ *Česká Orffova Společnost*. Online. 2007. Dostupné z: <http://www.orff.cz/>. [cit. 2025-06-27].

Pojem „nové pojetí hudební výchovy“ vysvětluje Lasevičová jako projekt zkvalitnění a modernizace, který vznikl v důsledku snahy změnit charakter hudební výchovy ze šedesátých let. Důležitou roli zde mají tvořivé prvky. Lasevičová shrnuje, že jejich cílem je snaha o rozvoj hudebních schopností dítěte prostřednictvím komplexně pojatých pěveckých, instrumentálních, poslechových a hudebně pohybových činností.⁵ Obsahová náplň hudební výchovy vychází z hudebního vývoje dítěte a zaměřuje se v jednotlivých obdobích na specifické oblasti rozvoje. V prvním až třetím ročníku je kladen důraz na spontánnost, hru a estetický vztah dítěte k hudbě. V hudební výchově našel větší uplatnění model „Nového pojetí hudební výchovy.“

Olomoucký model představuje projekt rozšířeného vyučování hudební výchovy na základních škole. Ladislav Daniel se inspiroval myšlenkami Carla Orffa a Zoltána Kodálye a snažil se o zavádění netradičních způsobů práce hudebního vyučování. Systém práce nabízí učitelům pestré a zábavné vedení hodin s možností přizpůsobení vlastnímu pojetí hudební výchovy. K výchovně vzdělávacím cílům jsou žáci vedeni hravou formou. Olomoucký model byl experimentálně ověřován v Olomouci v letech 1966–1975.⁶

V roce 1989 dochází nejenom ke změnám ve společenském životě, ale i k celkové proměně našeho školství. Vznikají nové vzdělávací programy (Základní škola, Obecná škola, Waldorfská škola, Národní škola) a alternativní školy, které prosazují nové metody práce a tvořivý přístup v pedagogice. Lasevičová uvádí základní změny v oblasti hudební výchovy: důraz na samostatné objevování hudby dětmi, propojení hudebního zážitku se světem dětí, uplatňování všestranné aktivity, fantazie a představivosti, čímž by mělo docházet k přirozené výchově hudbou. Z hlediska učitele je prosazován tvořivý přístup ke struktuře vyučovací hodiny a uplatnění didaktických principů a způsobů práce založených na kreativitě a diferenciaci. Začínají vycházet nové pracovní sešity a učebnice hudební výchovy, ze kterých může učitel čerpat. Významnými autory nových metodických materiálů byly Ladislav Daniel, Jaroslav Herden a Eva Jenčková.⁷ Herden se zabýval tvorbou tzv. modelových situací v souvislosti s poslechovými činnostmi,

⁵ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 2004. *Didaktika hudební výchovy pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-007-7.

⁶ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 2004. *Didaktika hudební výchovy pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-007-7.

⁷ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 2004. *Didaktika hudební výchovy pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-007-7.

Jenčková pracuje s hudebně výchovnými situacemi se zaměřením na pohyb.⁸ „*Modelování hudebně výchovných situací je jednou z poměrně častých hudebně pedagogických metod, které napomáhají zkvalitňování hudebního vyučování.*“⁹ Jiříčková popisuje modelovou situaci jako soubor progresivně seřazených hudebně výchovných činností na jedno téma. Jednotlivé aktivity jsou rozvrženy do většího časového rámce, ponechávají možnost volby podle aktuálních podmínek třídy a stupně hudebních schopností a dovedností žáků. Cílem modelové situace je nabídnout učiteli inspirující podněty pro další tvořivost k danému tématu, dětem umožňuje diferencovaný přístup k hudebním činnostem.¹⁰

Tato kapitola ukázala, že v české hudební historii najdeme celou řadu významných pedagogů, kteří svou činností zásadně ovlivnili podobu hudebního vzdělávání. Tito pedagogové obohatili výuku o nové metody, kladli důraz na prožitek z hudby, individualizaci výuky nebo propojení hudby s dalšími oblastmi vzdělávání. Domnívám se, že současný učitel hudební výchovy by měl tyto přístupy nejen znát, ale především čerpat z jejich odkazu a umět osvědčené postupy aplikovat tvůrčím způsobem s ohledem na vlastní pedagogický styl, konkrétní podmínky školy a individuální potřeby svých žáků.

⁸ JIŘIČKOVÁ, Jiřina (ed.). *Kapitoly z kreativní hudební výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2023. ISBN 978-80-7603-421-1.

⁹ JIŘIČKOVÁ, Jiřina (ed.). *Kapitoly z kreativní hudební výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2023. ISBN 978-80-7603-421-1., s. 133

¹⁰ JIŘIČKOVÁ, Jiřina (ed.). *Kapitoly z kreativní hudební výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2023. ISBN 978-80-7603-421-1.

2 HUDEBNÍ VÝCHOVA V 1. ROČNÍKU ZŠ

Hudební výchova jako součást všeobecného vzdělávání plní nezastupitelnou roli v rozvoji osobnosti žáka. Nejenže kultivuje hudební vnímání a estetické cítění, ale přispívá také k rozvoji kreativity, motoriky, soustředění a schopnosti spolupráce. Pro efektivní naplnění těchto záměrů je nezbytné, aby vyučovací hodina měla promyšlenou a pedagogicky cílenou strukturu. Sedlák upozorňuje, že učební osnovy na základní škole jsou poměrně náročné, ale měla by v nich být zdůrazněna komplexnost hudební výchovy, což se zvláště uplatňuje v mladším školním věku, kdy bývá prožitek z hudby často spojen s pohybovou reakcí.¹¹ V této kapitole bude popsána základní struktura hodiny hudební výchovy a budou vysvětleny pojmy hudební činnosti, hudební schopnosti. V oblasti hudebních činností je věnována větší pozornost tématům, které souvisí s obsahem praktické části této práce. Pedagogická činnost se neobejde bez návaznosti na Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání, který bude v této kapitole stručně představen.

2.1 Struktura hodiny a její cíle

Vyučovací hodina je základní časovou jednotkou vyučování a základní organizační formou vyučování. Hodina hudební výchovy se od běžných hodin naukových předmětů odlišuje jiným charakterem učiva – hudebním dílem.¹² „Úkolem vyučovací hodiny je podněcovat žáka tak, aby pronikl do výstavby hudebního díla a pochopil a prožil jeho hudební obsah.“¹³ Vzhledem k malé časové dotaci zdůrazňuje Sedlák potřebu efektivity vyučovací hodiny, která pramení z důkladné přípravy učitele, a měla by měla splňovat zejména následující požadavky:

- Vytyčení výchovného a vzdělávacího cíle
- Výběr vhodné vyučovací metody
- Volba účinné motivace
- Uplatnění mezipředmětových vztahů

¹¹ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

¹² SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

¹³ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s. 262

- Respektování úrovně hudebních schopností a dovedností žáků
- Promyšlenost kontroly hodnocení
- Zhodnocení průběhu hodiny

Sedlák rozlišuje dva základní typy vyučovacích hodin, které jsou určeny výběrem učiva: „Protože i v novém pojetí hudební výchovy jsou zpěv a poslech hudby neopomenutelnými hudebními činnostmi, můžeme za základní typy považovat:

- a) hodinu pěveckého osvojování písně
- b) poslechu hudební skladby“.¹⁴

Pěvecká činnost v prvním typu hodiny sice převládá, ale neměla by zabírat celou hodinu. Spojuje se s poslechem skladby, instrumentální hrou a tělesným pohybem k písni (jednoduchý taneček, pohybová improvizace), přičemž jednotlivé činnosti by neměly být izolované, ale spojené se zpěvem. **Poslech skladby** jako výchozí učivo určuje hodiny, ale nemůže ji naplnit celou. Hodina poslechu skladby se spojuje se zpěvem, instrumentální činností či pohybovou improvizací, který určuje obsah a výraz poslechové skladby.

Sedlák uvádí strukturu vyučovací hodiny, ale považuje ji za dynamickou s ohledem na výběr učiva a použité vyučovací metody. Dále zdůrazňuje návaznost a propojenost jednotlivých částí a dílčích činností. Nárys struktury vyučovací hodiny¹⁵:

- I. Učivo
- II. Výchovný cíl
- III. Vzdělávací cíl
- IV. Metodický postup s vytyčením typu hodiny podle učební látky
 1. Hodina osvojování písně
 - a) Volba vyučovací metody
 - b) Připojení instrumentálního doprovodu k písni
 - c) Spojení písně s hudebně pohybovou improvizací
 - d) Spojení osvojované písně s poslechem hudby

¹⁴ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl I, Na I. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s. 263

¹⁵ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl I, Na I. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

2. Hodina poslechu hudební skladby

- a) Vypracování podrobného metodického postupu
- b) Spojení poslechu se zpěvem žáků
- c) Spojení činností žáků
- d) Připojení pohybové improvizace podle obsahu a výrazu skladby
- e) poslechu s instrumentální Učitel by měl po ukončení vyučování provést hodnocení průběhu hodiny a provést rozbor příčin úspěchu či nezdaru své práce.

Kvalitní hudební výchova dle Sedláka měla splňovat následující cíl: „*Jejím úkolem je všestranný hudební rozvoj dítěte prostřednictvím široce založené hudební aktivity (soubor hudebních činností). Jde především o to, vytvořit pevné pěvecké návyky u všech dětí, rozezpívat kolektivy tříd, vytvořit schopnost soustředěného poslechu přiměřených hudebních skladeb, kultivovat hudbou tělesné pohyby a rozvíjet motoriku potřebnou ke hře na hudební nástroje.*“¹⁶

Rozvržení hodiny hudební výchovy uvádí Lasevičová v jednotě s Danielem.¹⁷ Struktura hodiny hudební výchovy obsahuje:

- 1) Úvodní pozdrav (hudební), píseň
- 2) Hlasová, sluchová, dechová cvičení
- 3) Intonační výcvik
- 4) Rytmický výcvik
- 5) Pohybová chvilka, improvizace
- 6) Hlavní část hodiny – nácvik písně, poslech, rytmický doprovod apod.
- 7) Opakování, závěr

Lasevičová uvádí, že jednotlivé části hodiny jsou kratičké, navzájem se mohou prolínat nebo na sebe navazovat. Hlavní část hodiny by měla obsahovat jen jednu činnost – např. nácvik písně a pořadí jednotlivých částí lze podle potřeby zaměňovat. Pro efektivní organizaci učebního procesu doporučuje Daniel systematické plánování.¹⁸ Na začátku školního roku by si měl učitel vytvořit podrobný plán učiva, rozdělený do deseti měsíců,

¹⁶ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2060-2., s. 80

¹⁷ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství I. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6.

¹⁸ DANIEL, Ladislav, 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex. ISBN 978-80-7225-329-6.

který zahrnuje všechny složky hudební výchovy. Plánování poskytuje učiteli jistotu a systematickost v opakování učiva vede k efektivnímu rozvíjení hudebních schopností žáků.

Přístupy Sedláka a Daniela ke struktuře hodiny hudební výchovy vykazují rozdíly jak v systematickosti, tak v důrazu na didaktické cíle. Sedlák nahlíží na hodinu komplexněji z hlediska didaktiky – strukturuje ji podle učiva, výchovných a vzdělávacích cílů, a klade důraz na volbu metod v závislosti na typu hodiny. Naproti tomu Daniel představuje prakticky orientovaný model s pevně daným sledem aktivit. Tento model je lineární, zaměřený na plynulý průběh hodiny. Zatímco Sedlákův model umožňuje větší možnosti didaktických rozhodnutí, Danielův přístup je jednodušší na každodenní aplikaci, klade důraz na opakování a pravidelnou strukturu.

Herden upozorňuje na nebezpečí stereotypu v hodině hudební výchovy a klade důraz na zážitek a tvořivost. *„Bezpochyby je nutné znát cíl a dílčí kroky, vedoucí k jeho dosažení; ovšem teprve osobnost, inspirující se jedinečností zážitku zrozeného často v neopakovatelném okamžiku, posouvá neprávem přehlíženou učitelovu práci na úroveň umělecké činnosti.“*¹⁹

Podle Čapka je znalost vyučovacích metod znakem učitelské profesionality, přičemž pestrost metod je nezbytná pro všestranný rozvoj žáků a zároveň napomáhá utvářet pozitivní vztah k vyučovanému předmětu.²⁰

2.2 Hudební činnosti

Ve školní hudební výchově rozlišuje Sedlák čtyři hudební činnosti a uvádí je v následujícím pořadí: pěvecké (vokální) činnosti, poslechové činnosti, instrumentální (nástrojové) činnosti, hudebně pohybové činnosti.²¹ Lasevičová nazývá hudební činnosti základnou a páteří vyučovacího procesu a zdůrazňuje, že se vzájemně doplňují, prolínají a podmiňují.²²

¹⁹ HERDEN, Jaroslav; JENČKOVÁ, Eva a KOLÁŘ, Jiří. *Hudba pro děti: vysokoškolská učebnice: studium učitelství pro 1. stupeň základní školy*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-522-X., s. 177

²⁰ ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnotících metod*. Pedagogika. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-3450-7.

²¹ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

²² LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství 1. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6.

2.2.1 Pěvecké činnosti

Pěvecké činnosti zahrnují zpěv písní, popěvků, melodií, pěveckou a hlasovou výchovu, vokálně intonační výcvik, melodizaci slov a říkadel. Při zpěvu písní se ve školní praxi uplatňuje nejvíce **metoda nácviku písně imitací** – nápodobou. Žáci se učí píseň po menších frázích – po melodicky a textově uzavřených celcích (např. po 4, 6 taktech). Fráze se opakují na základě sluchového vjemu, text se učí zároveň s melodií. Lasevičová zdůrazňuje, že pokud je do hudební činnosti zapojeno více receptorů (sluchový, zrakový, motorický), napomáhá to k rychlejšímu a trvalejšímu osvojování písně.²³ Tato metoda je jednoduchá pro učitele i žáky, jelikož odposlouchávání je nejpřirozenější způsob učení se melodie.

Metodický postup nácviku písně imitací:

- 1) Motivace
- 2) Předvedení písně
- 3) Rozhovor o písni (vede učitel)
- 4) Vlastní nácvik po frázích do úplného osvojení
- 5) Zpěv písně s instrumentálním doprovodem nebo pohybovým dotvořením

„Zlepšení čistoty zpěvu velmi závisí na kvalitě hudebních schopností a dovedností, proto jejich rozvoji věnujeme zvýšenou pozornost.“²⁴ V první řadě doporučuje Tichá cvičit s dětmi sluchové vnímání, které by mělo být podpořeno zrakem, hmatem a pohybem. Veškeré aktivity dětem zprostředkováváme formou hry, pracujeme se všemi žáky. Postupujeme od jednodušších úkolů ke složitějším, využíváme nápadných kontrastů. Sluchovou pozornost procvičujeme na rozlišování jednotlivých vlastností tónů: nejprve děti určují délku a sílu tónu, později barvu a výšku tónu. Pro čistotu zpěvu je důležité dále procvičovat rozlišování souznění tónů, kvalita zpěvu závisí také na míře hudební představivosti a paměti.

Z hlediska hlasové výchovy doporučuje Tichá hry s hlasem, které směřují k uvolnění hrdla, k odstranění napětí psychiky a těla – především v zátylku, navozování hlavové rezonance a hlavového tónu, opravu a posílení dechové funkce a správného držení těla.

²³ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství I. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6.

²⁴ TICHÁ, Alena, 2005. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7178-916-1., s. 49

Pro zlepšení pěveckého projevu u mladších dětí předkládá Tichá²⁵ následující doporučení: nedovolovat dětem křičet, podporovat zvukové a hlasové experimenty, při zpívání ukazovat rukou směr melodie, procvičovat hrou hudební paměť, ve fázi nácvičení písni používat zvukomalebné slabiky (ku-ku, ga-ga) místo slov, chválit snahu a nekritizovat. „*Uvědomujme si, že na cestě ke zpěvu je pro dítě nejdůležitější důvěrná a bezpečná atmosféra.*“²⁶

Hlasová výchova zahrnuje dechová a artikulační cvičení a rozezpívání. Lasevičová poukazuje na skutečnost, že při kolektivní pěvecké výchově není možné respektovat individuální rozdíly žáků, a proto by tato cvičení měla být jednoduchá, účelná, pro všechny dosažitelná.²⁷

2.2.2 Poslechové činnosti

Do poslechových činností je zahrnut především poslech písní, skladeb, vnímání hudby vokální a instrumentální. Poslechem hudby se žáci učí rozlišovat hudebně výrazové prostředky hudby a získávají vztah k umělecké hudbě. „*Poslech hudby představuje mezi hudebními aktivitami základní formu kontaktu žáka s hudbou. Porozumění hudbě znamená vnímat hudbu aktivně a s plným porozuměním, prožívat ji.*“²⁸ Lasevičová upozorňuje, že tento úkol není pro učitele jednoduchý a vyžaduje od něj znalost a orientaci v hudebním světě, didaktickou připravenost v oblasti zprostředkování hudebního díla žákům.

V této práci je zvolen metodický postup podle Herdena a Jenčkové²⁹, který se osvědčil v praxi. Základní metodické kroky jsou:

- 1) Motivace: navození zájmu, nalezení souvislosti se zkušeností dítěte, lze ji uskutečnit hudebně (známá píseň, říkadlo) i mimohudebně (např. obrázek, příběh)
- 2) Vlastní poslech: vzbuzení představ a emocí

²⁵ TICHÁ, Alena a Milena RAKOVÁ, 2007. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími: od narození do 8 let*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-100-6.

²⁶ TICHÁ, Alena a Milena RAKOVÁ, 2007. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími: od narození do 8 let*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-100-6., s. 14

²⁷ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství I. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6.

²⁸ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství I. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6., s. 136

²⁹ JENČKOVÁ, Eva. *Poslech hudby ve škole*. Hudba v současné škole. Základní řada. Hradec Králové: Tandem, 2021. ISBN 978-80-86901-47-3.

- 3) Asociační rozhovor: vhodnými otázkami směřovat k pojmenování zážitku dítěte, využívat přirovnání, zaměřit se na celkovou náladu a charakter skladby
- 4) Opakovaný poslech: posilovat hudební představy opakováním vnímaných hudebních částí
- 5) Pokračování rozhovoru: dalšími otázkami směřovat od prvotního zážitku k pochopení hudebního sdělení a porozumění
- 6) Sledování hudebních prostředků: sledováním dominantních prostředků hudební řeči ve skladbě vést děti k pojmenování, jedná se o elementární analýzu hudebně výrazových prostředků
- 7) Ověření v činnostech: jedná se o kontrolu, že se děti ve skladbě orientují, ověření probíhá jinou aktivitou, kterou děti hudební prostředky vyjadřují

„Dovolme tedy dítěti, aby si akustické kvality zvukového materiálu všemi smysly ohmatalo (sluch, zrak, hmat), odhalené zákonitosti uspořádání těchto prvků procítilo jako emocionální kvality a promyslelo jako estetické hodnoty.“³⁰

2.2.3 Hudebně pohybové činnosti

Hudebně pohybové činnosti přirozeně podporují a obohacují činnosti hlavní (pěvecké a poslechové). Zahrnují elementární taneční projevy a souvisí s estetickou a společenskou funkcí hudby. Sedlák upozorňuje, že smyslem hudebně pohybové výchovy ve škole je nejenom kultivovat tělesné pohyby dětí, ale i prohlubovat hudební vnímání a prožitek a rozvíjet hudební představy a fantazii.³¹ Hudba spojená s pohybem pomáhá vyjádřit vnitřní náladu, zlepšuje smysl pro orientaci v prostoru, upevňuje koordinaci a držení těla, podporuje mimiku i gestiku. Pohybové činnosti v 1. ročníku navazují na spontánní pohybové reakce dětí, které jsou dětem od raného dětství přirozené.

Sedlák vychází z hudebně pohybové výchovy C. Orffa. *„Metodický postup v hudebně pohybové výchově vychází z jednoty slova, hudby a pohybu. Základem je rytmus, který je společný řeči, hudbě, tělesnému pohybu a tanci. Děti jej zpočátku vnímají a prožívají snadněji než melodii. Proto nejúčinnější přípravou k hudebně rytmiickým pohybům*

³⁰ HERDEN, Jaroslav; JENČKOVÁ, Eva a KOLÁŘ, Jiří. *Hudba pro děti: vysokoškolská učebnice: studium učitelství pro 1. stupeň základní školy*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-522-X., s. 14

³¹ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl I, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

je výrazná rytmizace a deklamace slova.³² Na rytmickou deklamaci navazuje „hra na tělo“, která zahrnuje jednoduché tělesné pohyby – pleskání, tleskání, luskání a dupání. V dalších činnostech se uplatňují pohybové reakce na hudebně vyjadřovací prostředky, např. na barvu tónu, pohyb melodie, tempo a dynamiku.

Hudebně pohybová improvizace vyžaduje promyšlený metodický postup. Dle Sedláka je tedy základem prolnutí tělesného pohybu s reálnou představou. Účinně pomáhá slovní instrukce, hudební doprovod, hudební zvukomalba. Hudební improvizaci také podněcuje představa různých prostředí. Tím dochází ke spojení zvuku s konkrétní představou a odpovídajícího pohybu.³³ „Úroveň a kvalita hudebně pohybových činností je přímo závislá na tvořivosti a improvizčních schopnostech učitele.“³⁴

Podrobněji se pohybovou výchovou zabývala Eva Jenčková. „Vzhledem k tomu, že kvalita dětských hudebních aktivit roste postupným zvyšováním nároků, je třeba se zaměřit na jejich rozvíjení v motivovaných, hudebně podnětných situacích.“³⁵ Potřeba dobré motivace je zdůrazněna i proto, že podporuje fantazii a obrazotvornost dětí a přispívá k přirozenému pohybu v souladu s hudbou. Účinnou motivací může být mimo jiné právě inspirativní hudba a vhodné rekvizity. Zajímavými rekvizitami mohou být šátky a stuhy, igelity či plastové lahve s vodou. Jako příklad pohybového projevu se šátky uvádí Jenčková expresivní vyjádření hudby dvou skupin dětí na skladbu Akvárium z Karnevalu zvířat od Camille Saint-Saëns. Vhodnými metodami v rámci hudebně pohybové výchovy u dětí mladšího školního věku jsou dle Jenčkové: imitace pohybových prostředků a spontánní pohybové reagování dětí na hudbu, které považuje za velmi efektivní. Od prvotního hledání spontánní reakce na hudbu dochází k postupnému zdokonalování pohybu při opakování. Ve školním prostředí přirozeně také dochází ke vzájemnému učení se pohybovému projevu od ostatních dětí. Pohybové vyjádření vychází z dominantních výrazových prostředků hudby.³⁶

³² SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s. 201

³³ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

³⁴ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství 1. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6., s.120

³⁵ JENČKOVÁ, Eva, 2002. *Hudba a pohyb ve škole*. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice. ISBN 978-80-903115-7-2., s. 12

³⁶ JENČKOVÁ, Eva, 2002. *Hudba a pohyb ve škole*. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice. ISBN 978-80-903115-7-2.

2.2.4 Instrumentální činnosti

Instrumentální činnosti podporují především pěvecké činnosti. K nejjednodušším doprovodům je řazena hra na tělo a hra na orffovské nástroje rytmické i melodické. Instrumentální činnosti podporují rytmické cítění žáků, obohacují zpěv a vedou žáky k citlivému vnímání intonace písní.³⁷ „*Hra na dětské hudební nástroje má velký význam v rozvoji hudebnosti dětí. Mohou se v ní hudebně projevit i děti hudebně málo hudebně rozvinuté, kterým činí zpěv zpočátku obtíže.*“³⁸ Jednoduché dětské hudební nástroje zhotovil Carl Orff a ty se společně s jeho dílem rozšířily do celého světa. V praxi využívané jsou zejména nástroje rytmické: bubínek, prstové činelky, dřevěný blok, tamburína, triangel, dřívka, mini tyčky, rolničky a nástroje melodické: zvonkohra, metalofon a xylofon.

V metodickém postupu instrumentální hry se uplatňuje zpočátku tvorba jednoduchých rytmů, které vycházejí z rytmizovaných slov. Do rytmické výchovy zařazuje Sedlák hru na rytmickou ozvěnu, hru na rytmickou otázku a odpověď a ostinato, které představuje stále se opakující a trvale znějící rytmickou figuru. Při vytváření a realizaci instrumentálního doprovodu Sedlák doporučuje: rozehrávat nástroje v různém pořadí, využívat hlubší hudební nástroje (např. bubínek) pro těžké doby a nástroje výše znějící (např. hůlky) pro lehké doby.³⁹

2.3 Hudebně výrazové prostředky

„*Hudební dílo je strukturální útvar hudebně výrazových prostředků a hudební formy. Výběr těchto prostředků, které žák poznává v nejnižších ročnících, je nutně omezený.*“⁴⁰

V prvním ročníku se zaměřujeme především na rozpoznání melodie a jejího pohybu, vnímání rytmu, tempa, dynamiky a hudební barvy. Pod učitelovým vedením by se měl

³⁷ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství I. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6.

³⁸ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s. 180

³⁹ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

⁴⁰ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s. 245

žák postupně naučit vnímat dominující hudebně výrazový prostředek, který z hudebního díla vystupuje a upoutává pozornost.⁴¹

Melodie je logický a smysluplný estetický prvek, který vyjadřuje hudební myšlenku a obsah. Sedlák rozlišuje různé typy melodie, které vyvolávají rozdílné emocionální prožitky.⁴² Hurník upozorňuje, že pro vnímání melodie je důležitá hudební paměť, a tudíž složitější práce melodií není pro děti mladšího školního věku vhodná. Mnohem snadněji děti reagují na práci s rytmem, silou a barvou zvuku.⁴³

Barva (témbr) souvisí s umístěním melodie v tónovém prostoru. Vysoké tóny se jeví jako světlé, jasné či lehké, hluboké tóny vnímáme jako temné a těžké. „*Barva tónu má i schopnost zobrazovací, vysoké tóny mohou znázornit sluneční jas, hluboké tóny noc apod.*“⁴⁴

Rytmus a tempo tvoří jednotu, jsou spojeny s melodií. Oba pojmy je pro děti obtížné rozlišit v teoretické rovině, ale v praxi se ukazuje, že dítě cítí vztah mezi pohybem a rytmem a chce ho vyjádřit. Změny v tempu mohou charakterizovat např. vlastnosti člověka či jeho náladu. „*Chápání a prožívání hudebního rytmu, zvláště je-li provázeno tělesným pohybem, je pro děti mladšího školního věku snazší, než zachycení melodie a jejich výškových změn.*“⁴⁵ Hudební rytmus je vymezen dle Sedláka a Váňové jako základní výrazový prostředek, který organizuje hudbu v čase. Dalšími neoddělitelnými složkami rytmu jsou: puls, metrum, délky tónů, hybnost a tempo.⁴⁶

Dynamika se v notovém zápise značí dynamickými znaménky, která vyjadřují odstupňování síly. Dynamika vytváří kontrasty zvukové síly a souvisí s citovým

⁴¹ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

⁴² SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

⁴³ HURNÍK, Lukáš. *Tajemství hudby odtaženo: hudební nauka s nadhledem*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-7169-278-6.

⁴⁴ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s. 246

⁴⁵ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s. 246

⁴⁶ SEDLÁK, František a HANA VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2060-2.

prožíváním. „*Dynamické rozdíly vnímají a rozlišují děti velmi snadno a bezpečně bez zvláštních teoretických poznatků.*“⁴⁷

„*Citlivost k jednotlivým hudebně vyjadřovacím prostředkům a jejich prožívání nelze u dětí vytvořit naráz. Chápání výstavbových prostředků je záležitostí dlouhého a soustavného hudebněvýchovného procesu.*“⁴⁸

2.4 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) je kurikulární dokument vydaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR⁴⁹, který stanovuje závazné požadavky vzdělávání na základních školách. RVP ZV definuje cíle základního vzdělávání a stanovuje klíčové kompetence, které si mají žáci během školní docházky osvojit. „*V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní.*“⁵⁰ Vzdělávací obsah je rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí: Jazyk a jazyková komunikace, Matematika její aplikace, Informační a komunikační technologie, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a příroda, Umění a kultura, Člověk a zdraví, Člověk a svět práce. Hudební výchova je začleněna společně s výtvarnou výchovou do vzdělávací oblasti Umění a kultura.

2.4.1 Hudební výchova v RVP ZV

Vzdělávací obsah je tvořen očekávanými výstupy a učivem. RVP ZV popisuje čekávané výstupy hudební výchovy v 1. období:⁵¹

Žák zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase.

⁴⁷ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl I, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s. 247

⁴⁸ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl I, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s. 248

⁴⁹ *Rámcový vzdělávací program české republiky*. Online. Národní pedagogický institut. 2021. Dostupné z: <https://www.npi.cz/>. [cit. 2025-05-27].

⁵⁰ *Rámcový vzdělávací program české republiky*. Online. Národní pedagogický institut. 2021. Dostupné z: <https://www.npi.cz/>. [cit. 2025-05-27].

⁵¹ *Rámcový vzdělávací program české republiky*. Online. Národní pedagogický institut. 2021. Dostupné z: <https://www.npi.cz/>. [cit. 2025-05-27].

Rytmizuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem.

Využívá jednoduché hudební nástroje k doprovodné hře.

Reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie.

Rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby.

Rozpozná v proudu znějící hudby některé hudební nástroje, odliší hudbu vokální, instrumentální a vokálně instrumentální

RVP ZV blíže charakterizuje učivo v oblasti hudební výchovy, které je rozděleno do čtyř oblastí podle hudebních činností. *„Hudební činnosti jako činnosti vzájemně se propojující, ovlivňující a doplňující rozvíjejí ve svém komplexu celkovou osobnost žáka, především však vedou k rozvoji jeho hudebnosti – jeho hudebních schopností, jež se následně projevují individuálními hudebními dovednostmi–sluchovými, rytmickými, pěveckými, intonačními, instrumentálními, hudebně pohybovými, hudebně tvořivými a poslechovými.“*⁵²

Hudební aktivity, které jsou navzájem propojené, se ovlivňují a vzájemně doplňují, přispívají k celkovému rozvoji osobnosti žáka. Hlavním cílem je rozvíjet jeho hudebnost, tedy hudební schopnosti, které se následně odrážejí v různých individuálních dovednostech – například ve sluchu, rytmu, zpěvu, intonaci, hře na nástroje, pohybovém vyjádření hudby, hudební tvořivosti a vnímání hudby při poslechu.

Obsahem Vokálních činností je práce s hlasem, posilování správných pěveckých návyků, rozvoj intonace a rozšiřování hlasového rozsahu. Dále jsou uvedeny činnosti spojené s vnímáním rytmu a zachycení melodie pomocí jednoduchého grafického vyjádření.

Obsahem Instrumentálních činností je především hra na jednoduché hudební nástroje orffovského instrumentáře, rytmizace, melodizace a hudební improvizace.

Obsahem Hudebně pohybových činností je jednoduché pohybové vyjádření hudby a reagování na ni pomocí gest, tance i pantomimy. Do této oblasti patří taktování, pohybová improvizace, soulad hudby a pohybu.

⁵² *Rámcový vzdělávací program české republiky.* Online. Národní pedagogický institut. 2010. Dostupné z: <https://www.npi.cz/>. [cit. 2025-05-27]., s. 80

Obsahem Poslechových činností je zejména aktivní vnímání znějící hudby, rozlišování kvality tónů a vztahů mezi nimi. Zařazena je zde i jednoduchá interpretace hudby, seznámení se základními hudebními styly a žánry, s hudbou instrumentální a vokální.

Tato kapitola představila důležité teoretické poznatky, o které by se měl učitel hudební výchovy opírat a ze kterých by měl vycházet. Jak je zřejmé ze stručného pohledu na charakteristiku hodiny hudební výchovy podle různých autorů, není vyžadována pevná a neměnná struktura hodiny hudební výchovy.

„Hudba a hudební výchova nabízí velké množství prostředků, které mohou sloužit nejen jako zajímavá a atraktivní cesta dítěte do hudebního světa, ale především mohou být aplikovány do širší roviny jako prostředky rozvíjení všeobecné tvořivosti.“⁵³

Souhlasím a ztotožňuji se s pohledem Herdena: *„Přímou cítíme potřebu na tomto místě připomenout ústřední princip úspěšné práce v hudební výchově, totiž tvořivost.“⁵⁴* Na tomto principu byly vytvořeny metodické materiály, které jsou představeny v praktické části.

⁵³ KOPECKÝ, Jiří; SYNEK, Jaromír a ZOUHAR, Vít. *Hudební hry jinak: hry se zvuky a elementární komponování*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2014. ISBN 978-80-7460-066-1., s.93

⁵⁴ HERDEN, Jaroslav; JENČKOVÁ, Eva a KOLÁŘ, Jiří. *Hudba pro děti: vysokoškolská učebnice: studium učitelství pro 1. stupeň základní školy*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-522-X., s. 177

3 ŽÁK 1. ROČNÍKU ZÁKLADNÍ ŠKOLY

„Dokončení šestého roku je v lidském životě mezníkem trojnásobným: po stránce biologické, psychologické i sociální.“⁵⁵ Dítě v prvním ročníku základní školy se nachází v důležitém přechodovém období mezi předškolním a mladším školním věkem. Dítě vstupuje do školního systému a učí se novému způsobu života. Ve škole jsou na něj kladeny nové požadavky. Dochází k významnému posunu ve způsobu myšlení, rozvoji řeči, emocí a vztahů. Psychický vývoj dítěte ve věku 6-7 let se vyznačuje rozvojem kognitivních schopností, formováním vůle, emocí a sociálních vztahů. Příhoda zdůrazňuje, že hra zůstává pro šestileté dítě důležitým zaměstnáním a zároveň i prostředkem sebevýchovy. S tím souvisí i zájem dítěte o pohádku.⁵⁶ Tato kapitola představuje stručný pohled na psychický a hudební vývoj dítěte v 1. ročníku základní školy.

3.1 Psychický vývoj dítěte

V oblasti kognitivního vývoje je myšlení dítěte je stále konkrétní, ale přechází od názorného k logickému a systematickému.⁵⁷ Dítě dokáže porovnávat, třídit a vytvářet jednoduché logické vztahy. Zlepšuje se schopnost udržet pozornost, i když je ještě nestálá a snadno se rozptýlí. Dochází ke zvyšování délky soustředění. Roste schopnost zapamatovat si informace, zejména mechanicky (např. básničky). Jazykový projev se rozšiřuje, dítě používá složitější věty, rozvíjí se slovní zásoba a porozumění významům. Dítě je velmi motivováno učit se, pokud je učivo srozumitelné a zajímavé. Vyžaduje názornost a konkrétní zkušenosti.

V emoční rovině dítě začíná lépe ovládat své city, i když mohou být někdy stále silné a impulzivní. Roste potřeba úspěchu a uznání, důležité jsou pochvaly a podpora. Dítě je citlivé na hodnocení dospělých, zejména učitelů a rodičů. Učí se vyrovnávat s neúspěchem. Své city dokáže přiměřeně kontrolovat. V sociálním vývoji nastává značný posun. Ve školním prostředí se přirozeně rozvíjí vztahy s vrstevníky, dítě se učí

⁵⁵ PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky*. Díl 1., Vývoj člověka do 15 let. Vyd. 4. Učeb. vys. šk. Praha: SPN, 1977., s. 241

⁵⁶ PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky*. Díl 1., Vývoj člověka do 15 let. Vyd. 4. Učeb. vys. šk. Praha: SPN, 1977.

⁵⁷ PIAGET, Jean a INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte*. 2. vyd. Přeložil Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-146-0.

spolupracovat, ale také soutěžit. Začíná chápat pravidla kolektivu a snaží se do něj zapadnout. Postupně se formuje pojem autority – učitelé a jiné dospělé osoby vnímá jako přirozené autority. Dítě je připraveno přijmout novou roli žáka a spolužáka, umět komunikovat s okolím. Identifikuje se s rolí „školáka“, což přináší zodpovědnost, ale i očekávání. Utváří si představu o sobě, o svých schopnostech a hodnotě, začíná se rozvíjet sebevědomí. Úspěch a neúspěch ve škole má velký vliv na jeho další motivaci.

3.2 Základní pojmy hudební psychologie

V hudební metodice je důležitá znalost základních pojmů z hudební psychologie, zdůrazňuje Daniel. „*Jeden z nejzákladnějších poznatků, k němuž se hudební psychologie dopracovala, by se dal vyjádřit asi takto: Člověk se rodí s určitými vlohami, na jejichž základě si pak hudebními činnostmi rozvíjí hudební schopnosti.*“⁵⁸ Obdobně i Lasevičová uvádí, že předpokladem pro úspěšné vnímání, prožívání a realizaci hudebních aktivit jsou hudební vlohy, hudební schopnosti, hudební dovednosti a návyky.⁵⁹

Hudební vlohy popisuje jako fyziologické a psychologické vlastnosti každého jedince, které umožňují jeho psychický rozvoj. Hudební vlohy jsou vrozené a projevují se kladným vztahem jedince k hudbě. Výrazné hudební vlohy patrné často již v raném věku se nazývají hudební nadání.⁶⁰ Hudební vlohy vytvářejí základ pro hudební schopnosti.

Hudební schopnosti jsou chápány jako předpoklady úspěšných hudebních činností. Utvářejí se a rozvíjejí výchovou, vzděláním a praktickou hudební činností. Hudební schopnosti blíže klasifikoval hudební pedagog František Sedlák⁶¹ a jsou podrobněji popsány v samostatné kapitole.

Hudební návyky jsou zautomatizované činnosti a utvářejí se vědomě pod učitelovým vedením (např. správný pěvecký nádech).

⁵⁸ DANIEL, Ladislav, 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex. ISBN 978-80-7225-329-6., s. 5

⁵⁹ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 2004. *Didaktika hudební výchovy pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-007-7.

⁶⁰ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 2004. *Didaktika hudební výchovy pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-007-7.

⁶¹ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

Hudební činnosti v hudební psychologii jsou určitým projevem a sebevyjádřením jedince, ve kterých se utvářejí hudební dovednosti a rozvíjejí hudební schopnosti. Z hlediska hudební výchovy rozlišuje Lasevičová činnosti pěvecké, poslechové, instrumentální, hudebně pohybové a tvořivé.⁶² Činnost je základním projevem člověka a má v psychologii zásadní význam. „*Hudební činnost má podobně jako veškerý pohyb reflexní základ a je zprostředkována nervovou soustavou.*“⁶³ Za hudební činnost považuje Sedlák vlastní komunikaci jedince s hudbou, která probíhá v oblasti percepční, reprodukční a produkční. Hudební činnosti se odehrávají v rovině vnějších hudebních úkonů a současně v rovině vnitřní, kde probíhají v mysli a emoční oblasti.

Hudební dovednost je dle Sedláka a Váňové vymezena jako cvikem a učením získaná způsobilost vykonávat úspěšně hudební činnost.⁶⁴ Dovednost je proměnlivá a závislá na vnějších podmínkách. „*Hudební dovednosti umožňují vykonávat rychlé a plynulé pohyby či myšlenkové operace potřebné pro hudební činnost, anticipovat (předvídat) sled motorických úkonů, koncentrovat a rozšířit značně pozornost.*“⁶⁵ Mezi základní hudební dovednosti patří pěvecké dovednosti, instrumentální dovednosti, koordinace pohybu s hudbou, rytmické a intonační dovednosti.

Pozornost je zaměření na určitý objekt a pro kvalitu hudebního vnímání má zásadní význam. Rozlišujeme pozornost bezděčnou a záměrnou. Kvalitní a intenzivní podněty vyvolávají u žáků pozornost, úmyslné pozornosti je třeba žáky učit. Mezi vlastnosti pozornosti patří stálost, rozsah, rozdělení pozornosti a její pružnost.⁶⁶

Paměť souvisí s pozorností a má velký význam nejenom pro zpěv, ale i pro poslech a další činnosti. Trvalost a kvalitu zapamatování ovlivňuje zejména: vůle, logika a zapojení různých receptorů. V hudebních činnostech má velký význam propojení zraku, sluchu a pohybu. Hudební představy, které vznikly součinností více analyzátorů, jsou nejpresnější.⁶⁷ „*Hudební paměť je schopnost nervové soustavy člověka přijímat hudební*

⁶² LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství I. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava

⁶³ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2060-2., s. 47

⁶⁴ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2060-2.

⁶⁵ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2060-2., s. 71

⁶⁶ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství I. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6.

⁶⁷ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství I. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6.

informace, vnitřně je zpracovávat, uchovat a za určitých okolností vybavovat, tj. znovupoznávat, případně reprodukovat v původní podobě a v časovém pořadí.“⁶⁸

3.3 Hudební vývoj dítěte

„Hudební vývoj chápeme jako proces utváření poměrně známých a nezvratných změn v psychických strukturách a funkcích jedince, který je závislý na jeho osobní vybavenosti, komunikaci s hudebním prostředím, na intenzitě a kvalitě hudebně výchovných podnětů.“⁶⁹ Sedlák⁷⁰ uvádí, že hudební vývoj má etapový charakter. V každém vývojovém období vzniká možnost pro vznik a rozvoj určitých hudebních schopností díky zrání nervové soustavy. Mezi 6. a 7. rokem dozrává sluchový a pohybový analyzátor a zvyšuje se rozlišovací schopnost pro tónovou výšku. Bezděčná pozornost se mění v záměrnou, což dítěti umožňuje aktivní poslech náročnější hudby. Zároveň roste kapacita hudební paměti, takže je dítě schopné zapamatovat si jednoduchý nápěv a reprodukovat neznámou melodii. Díky citlivosti v emoční oblasti mohou vznikat v tomto věku hudební zážitky na celý život. V tomto období se vyvíjí i dětský hlas. Za předpokladu správného vedení se značně zvětšuje hlasový rozsah.

„Hudebním vývojem rozumíme trvalé kvantitativní a kvalitativní změny v lidském vědomí, tj. růst poznávacích a rozumových složek, představivosti, paměti, temperamentu apod.“⁷¹ Hudební projevy dítěte jsou přirozenou součástí jeho vývoje již od narození. S vývojem řeči se postupně rozvíjí sluchová vnímavost a schopnost hlasového projevu. Zároveň jsou hudební aktivity dětí úzce propojeny s tělesným vývojem a s rozvojem motoriky a koordinace. Na průběh hudebního vývoje mají vliv jak vnitřní činitele (např. hudební vlohy), tak i vnější faktory (např. rodina, škola). Lasevičová uvádí následující úroveň hudebních schopností šestiletého dítěte: Dítě pozná a pojmenuje známé písně a je schopné samostatného zpěvu. Dokáže vyjádřit hudbu pohybem (chůze, poskoky) a reagovat na rytmus. Rozvinutá hudební paměť umožňuje dítěti vybavit si a reprodukovat melodii či tóny. Díky tonálnímu citění rozezná ukončenou melodii

⁶⁸ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2060-2., s. 161

⁶⁹ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2060-2., s. 355

⁷⁰ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2060-2.

⁷¹ LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství I. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6., s. 68

a orientuje se v pětistupňové durové řadě, rozlišuje pohyb melodie a výškový rozdíl tónů. „Školní připravenost pro hudební výchovu je zcela individuální a závisí na množství pozitivních podnětů a hudebních zkušenostech z předcházejících vývojových etap.“⁷²

S nástupem dítěte do školy prochází dítě systematickým působením hudebně výchovné činnosti. Lasevičová uvádí, že hudební rozvoj zahrnuje jak praktickou, tak teoretickou činnost. Dále upozorňuje na důležitost přiměřených požadavků na dítě. Příliš jednoduché úkoly mohou zpomalit jeho pokrok, zatímco příliš náročné cíle mohou negativně ovlivnit sebevědomí. V obou případech hrozí, že dítě ztratí zájem o hudební aktivity. První zkušenosti z oblasti hudebních činností by žáci měli získávat formou hry. Učitel hudební výchovy by měl dále respektovat charakteristické rysy hudebního vývoje dětí v 1. ročníku, mezi něž patří spontánnost, zvědavost, napodobivost, přirozená touha po činnosti a konkrétní myšlení, které vychází z dosavadních zážitků dítěte.

Jenčková⁷³ poukazuje na rychlé kvalitativní změny v oblasti tělesného, hudebního a psychického vývoje dětí mladšího školního věku, které by měl učitel respektovat a zároveň využít. Upozorňuje na důležitost pohybu, který má podstatný vliv na rozvoj hudebních dovedností. Díky zvýšené dětské pohyblivosti hraje v hudebním vývoji dítěte velkou roli senzomotorické učení. „Celkově se dá říci, že charakteristickým znakem mladšího školního věku je velké nadšení dětí pro pohyb, který je nejoblíbenější dětskou činností.“⁷⁴ Z tohoto důvodu je třeba jednotlivé hudební aktivity střídat a kombinovat s aktivitami pohybovými.

„Z celkové pohybové charakteristiky dětí mladšího školního věku vyplývá, že psychofyzické předpoklady jsou vstřícně uzpůsobeny k efektivnímu využívání pohybu v nejrůznějších pedagogických situacích.“⁷⁵

3.4 Hudební schopnosti

Největší význam pro rozvoj hudebních schopností má podle Daniela aktivní provozování hudby. Zpěv z not a sluchovou analýzu považuje za jediný účinný prostředek k rozvíjení

⁷² Lasevičová, Didaktika hudební výchovy pro učitele primárního vzdělávání, 2004, s. 14

⁷³ JENČKOVÁ, Eva, 2002. *Hudba a pohyb ve škole*. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice. ISBN 978-80-903115-7-2.

⁷⁴ JENČKOVÁ, Eva, 2002. *Hudba a pohyb ve škole*. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice. ISBN 978-80-903115-7-2., s.14

⁷⁵ JENČKOVÁ, Eva, 2002. *Hudba a pohyb ve škole*. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice. ISBN 978-80-903115-7-2., s.15

hudebních schopností ve školním prostředí.⁷⁶ Provozování hudby se uskutečňuje improvizací nebo kompozicí. U žáků s rozvinutým hudebním sluchem, tonálním cítěním, smyslem pro harmonii a rytmus budou výsledky improvizace na vyšší úrovni než u žáků s nedostatečně rozvinutými reprodukčními činnostmi.

Při klasifikaci hudebních schopností upozorňuje Sedlák, že měřit a postihnout schopnosti nelze přímo, ale pouze prostřednictvím činností, v nichž se schopnost projevuje. Hudební schopnosti jsou seřazeny od elementárních po složitější.⁷⁷

- 1) Schopnosti sluchově percepční zahrnují sluchovou orientaci v hudebně výškovém prostoru, sluchovou citlivost k rozlišování jednotlivých vlastností tónů: výšky, síly, délky, barvy a schopnost, která umožňuje chápat hudební vztahy: výškové, metrické, rytmické, dynamické a tempové.
- 2) Schopnosti sluchově pohybové zajišťují souhrn motorického orgánu se sluchovým nejen při zpěvu, ale i při hře na hudební nástroj a při pohybových reakcích těla podle charakteru hudby.
- 3) Analytické a syntetické schopnosti umožňují vyčleňovat z globálního hudebního vjemu jednotlivé hudebně výstavbové prostředky (např. melodii, rytmus, dynamiku) a zachytit vztahy mezi jednotlivými částmi skladby. Tyto schopnosti umožňují pochopit formu hudebního díla.
- 4) Rytmické cítění znamená schopnost vnímat a prožívat metrum a rytmické vztahy.
- 5) Tonální cítění je schopnost prožívat tonálně výškové vztahy.
- 6) Harmonické cítění umožňuje chápat konsonance a disonance, analyzovat akordy a určovat jejich sledy ve skladbě.
- 7) Hudební paměť zajišťuje uchování a vybavení si hudebních útvarů.
- 8) Hudební představivost vytváří hudební představy, se kterými pak dále pracuje v hudebních činnostech.
- 9) Hudebně intelektové schopnosti jsou předpokladem pro složitější hudební operace a teoretické poznávání hudby, dále pro činnosti hudebně tvůrčí. Zahrnují hudební myšlení, estetické vnímání a hodnocení hudebních děl a hudebně kreativní schopnosti.

⁷⁶ DANIEL, Ladislav, 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex. ISBN 978-80-7225-329-6.

⁷⁷ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl I, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

*„Klasifikace hudebních schopností a jejich hierarchické uspořádání nesmí vést k názoru, že hudební schopnosti jsou izolované, bez vzájemného vztahu a ovlivňování. V hudebních činnostech, v nichž se projevují, se spojují a vzájemně podmiňují.“*⁷⁸ Sedlák upozorňuje, že ačkoliv hudební výchova na základní škole zahrnuje většinu základních hudebních schopností, jejich rozvoj probíhá pouze na elementární úrovni.

Tato kapitola se zaměřila na stručnou charakteristiku žáka v 1. ročníku základní školy. I když jsou mezi dětmi v daném věku značné rozdíly jak v tělesné, tak i v psychické rovině a úroveň hudebního vývoje je odlišná, může se každý žák hudebně rozvíjet za předpokladu správného vedení. *„Můžeme dokonce vyslovit hypotézu: v cílevědomě řízeném hudebně výchovném procesu se všichni žáci mohou naučit hudbě rozumět.“*⁷⁹

⁷⁸ SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., str. 31

⁷⁹ HERDEN, Jaroslav. *Hudba jako řeč: o poslechu ve škole i doma: metodické poznámky k učebnicím 1. My pozor dáme a posloucháme, 2. My pozor dáme a (nejen) posloucháme*. Praha: Scientia, 1998. ISBN 80-7183-126-3., s. 12

PRAKTICKÁ ČÁST

4 PŘEDSTAVENÍ METODICKÝCH MATERIÁLŮ RYBY

Praktická část diplomové práce je zaměřena na představení metodického materiálu Ryby, který by mohl sloužit jako inspirace a pomocný nástroj pro učitele při přípravě hodin hudební výchovy. Cílem tohoto materiálu je nabídnout ucelené náměty, které umožní propojit hudební činnosti v hodině prostřednictvím jednotícího tématu, čímž se podpoří smysluplné a motivující učení.

Při tvorbě jsem vycházela z různých pedagogických přístupů k výuce hudební výchovy, přičemž jsem se snažila zohlednit jak teoretická východiska, tak praktické potřeby učitelů v každodenní výuce. Materiály jsem obohatila o pracovní listy, které jsou doplněny vlastními ilustracemi, a dbala jsem na jejich vizuální přitažlivost a srozumitelnost pro děti. Součástí materiálu jsou také odkazy na hudební ukázky určené k poslechu. Tyto odkazy jsou bez rušivých reklam, aby učitelé nemuseli ztrácet čas vyhledáváním vhodných nahrávek a mohli se plně soustředit na průběh hodiny. K hudební pohádce *Zlatá ryba* a k poslechu skladby *Akvárium* z cyklu *Karneval zvířat* od Camilla Saint-Saënsa jsem navíc vytvořila interaktivní prezentaci v programu Sway, která může sloužit jako podpůrný vizuální materiál při výuce. Soubor Ryby je uveden metodickými poznámkami, nabízí více možností úvodní motivace a dále je rozdělen do kapitol podle hudebních činností.

Metodické poznámky:

Soubor, který dostáváte do ruky, slouží jako zkušební materiál pro diplomovou práci s názvem *Náměty na tematicky propojené hudební činnosti v hodinách hudební výchovy v 1. ročníku*. Připravené materiály s názvem RYBA zahrnují přibližně dvě vyučovací hodiny. Náměty jsou přehledně rozděleny podle hudebních činností. Předpokládá se, že učitel si z navržených činností vybere ty, které vyhovují možnostem a úrovni jeho třídy. Vyučovací jednotka by měla být záměrně sestavena tak, aby byla zřetelná tematická spojovací linka – všechny hudební činnosti jsou motivovány a propojeny tématem ryby. Je vhodné pročíst si všechny nabízené aktivity a následně si sestavit hodinu HV „na míru“. V materiálech není uvedeno časové rozvržení, záleží na skupině žáků a na učiteli, kterým aktivitám bude věnovat větší pozornost a naopak. Zároveň je zřejmé, že jednotlivé hudební činnosti se mezi sebou navzájem prolínají a propojují. Některé

aktivity lze zařadit i do jiných předmětů. V samostatném souboru je zařazena hudební pohádka O zlaté rybce, která propojuje prvky hudební a literární výchovy. Pokud se rozhodnete realizovat s dětmi hudební pohádku, zařaďte ji prosím až po klasické hodině HV propojené tématem Ryby.

4.1 Úvodní motivace

Učitel vybere z následujících možností:

HÁDANKA: Které zvířátko začíná na písmenko R a nevydává žádný zvuk?

PANTOMIMA: Učitel výrazně předvádí činnosti a žáci je napodobují: Nasadíme si potápěčské brýle, nadechneme se, potopíme se, plaveme pod hladinou a chvíli se rozhlížíme kolem sebe, pak se vrátíme zpět. *Co jste viděli pod hladinou? Viděli jste ryby? Jak dělají ryby?*

VÝROBEK: Žáci si do hodiny hudební výchovy mohou přinést rybičku, kterou si vyrobili při hodině pracovních činností, a následně ji zapojí do činností.

ŘÍKADLO: Učitel říkadlo deklamuje po verších, žáci opakují. Lze doprovodit pohybem.

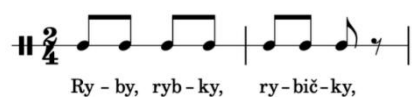
Ryby (J. Najmanová)

Ryby, rybky, rybičky

nezpívají písničky.

Otvírají pusinky,

vypouštějí bublinky.

4x tlesk P rukou do L dlaně, 3x tlesk L ruka do P

obě dlaně naznačují pohybem NENE v rytmu verše

dlaně do špetky, 2x otevřít oddálením palce od prstů

prsty kmitají, ruce se zvedají do vzpažení

Obrázek č. 1 – Rytmizace říkadla

Zdroj: Vlastní zpracování

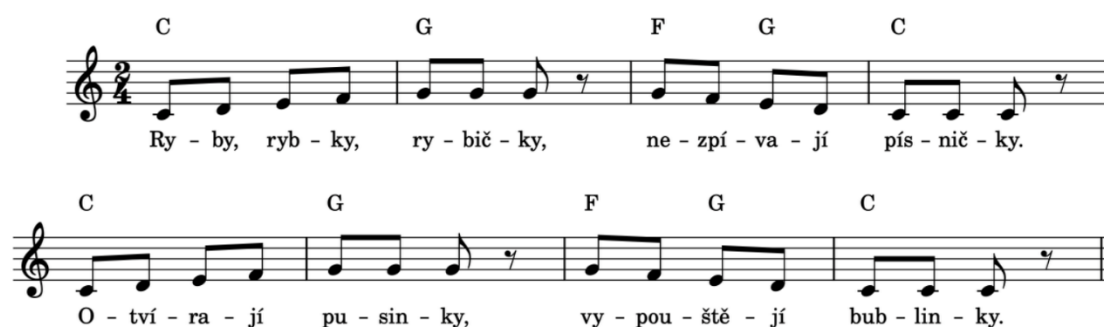
4.2 Vokální činnosti

Melodizace říkadla: Ryby

CÍL: Žák melodizuje jednoduchý text říkadla, žák reaguje pohybem na směr melodie.

MOTIVACE: *Rybičky ve vodě plují nahoru a dolů. Budeme zpívat a ukazovat podle melodie.*

POMŮCKY: papírová rybička nebo výrobky dětí

Obrázek č. 2 – Melodizace říkadla Ryby

Zdroj: Vlastní zpracování

METODICKÝ POSTUP: Učitel předzpívá popěvek Ryby (na melodii písně Sedí liška pod dubem) a rukou naznačuje melodii stoupavou a klesavou. Poté se zapojí i žáci. Pokud mají papírové rybičky, ukazují s nimi směrem nahoru a dolů podle průběhu melodie, v opačném případě se rybičkou stane ruka. Na závěr zkusíme zařadit samostatné verše v jiném pořadí (např. nezpívají písničky, otvírají pusinky) a žáci určí, zda melodie stoupá či klesá.

Artikulační cvičení: Ryby

CÍL: Žák zřetelně vyslovuje a artikuluje.

MOTIVACE: *Jak dělají rybičky? Vydávají ryby nějaké zvuky?* Předvedeme: ruce naznačují žábry kolem úst, zřetelně otevíráme ústa na písmeno O.

METODICKÝ POSTUP: Procvičíme si ústa s naznačením otvírání pusy malé rybičky, větší rybky a velké ryby. Říkadlo Ryby z úvodní motivace následně předneseme nahlas, potichu, a nakonec bez hlasu jen se zřetelným otvíráním pusy. Dále zařadíme hádanky: učitel vysloví slovo z básničky bez hlasu jen s výraznou artikulací, ostatní hádají, které to bylo slovo.

Dechové cvičení: Potápěči

CÍL: Žák pracuje s dechem, provádí plynulý nádech a hospodárně dýchá.

MOTIVACE: *Kdo umí plavat? Kdo se umí potopit pod hladinu? Vyzkoušíme si, jak se musíme nadechnout, abychom vydrželi pod vodou a mohli pozorovat ryby.*

METODICKÝ POSTUP: Ve třídě vymežíme jednoduchým způsobem souš a vodu. Nádech provádíme „na souši“, dbáme na dlouhý, plynulý nádech. Pomůže představa nafukujícího se balonku v břiše. Po nádechu se vydáme „do vody“, ruce naznačují plavecká tempa. V prostoru vody se rozhlédneme a pomalu vypouštíme dech. Komu již nestačí dech, vrátí se zpět na souš. Sedneme si na zem a vytleskáváme slova, která se vztahují k otázce: *Co jste viděli pod vodou?*

Dechové a hlasové cvičení: Bublinky⁸⁰

CÍL: Žák improvizuje s hlasem ve svém tónovém rozsahu.

POMŮCKY: bublifuky

METODICKÝ POSTUP: Žáci stojí v kruhu a vytvoří tak jednu velkou bublinu. Jeden žák (příp. více žáků) má bublifuk a stojí uprostřed kruhu. Žáci, kteří nemají bublifuk, přednesou říkadlo Ryby. Na slova „*otvírají pusinky*“ se děti s bublifukem nadechují a na slova: „*vypouštějí bublinky*“ pomalu foukají do bublifuku. Po vyfouknutí bublinek si žáci v kruhu pohledem vyberou bublinku, kterou sledují očima. Po dokončení básničky a vyfouknutí bublinek zvolají všichni: „*Jééé!*“ Následně každý sleduje jednu bublinku a se slabikou *jé* naznačuje hlasem její stoupání či klesání. Vznikají tak různá, současně znějící glissanda. Ve chvíli, kdy bublinka praskne, hlas utichne.

Rozezpívání: Jaká je ryba je vhodné zařadit před nácvikem písně Ryba.

CÍL: Žák rytmitizuje slovní spojení a opakuje melodické motivy, rozšiřuje hlasový rozsah.

MOTIVACE: Učitel ukazuje obrázky nebo rozdává dětem kartičky rozdílných ryb (žralok, akvarijní ryby) a ptá se: *Jaká je tato ryba? (velká, barevná apod.)*

POMŮCKY: obrázky ryb (viz Příloha B)

⁸⁰ KOPECKÝ, Jiří; SYNEK, Jaromír a ZOUHAR, Vít. *Hudební hry jinak: hry se zvuky a elementární komponování*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2014. ISBN 978-80-7460-066-1., s.111

METODICKÝ POSTUP: Obrázky ryb rozdáme dětem. Učitel zadává úkoly: postaví se ti, kteří mají černou rybu. Učitel zazpívá na jednom tónu: ryba je černá a žáci, kteří se postavili, zpěv opakují. Dále učitel volí různé možnosti (např. ryba malá, velká, pěkná, barevná apod.)

Obrázek č. 3 - Rozezpívání

Zdroj: Vlastní zpracování

Na závěr se učitel zeptá: *Co mají všechny ryby společného? Jaké jsou všechny ryby?* (Žijí ve vodě, jsou mokré – kluzké, nemluví – jsou němé.) Učitel zazpívá a žáci opakují: Ryba je němá, ryba je kluzká.

Nácvik písně imitací: Ryba

CÍL: Žák si osvojuje imitací píseň Ryba, zpívá intonačně a rytmicky přesně podle svých možností.

MOTIVACE: Nácviku písně předchází rozezpívání, které je zároveň motivací k písni. Učitel může dát dětem hádat větu, kterou znázorňuje pantomimou: Ryba je němá, jazyk nemá. Napovědět může artikulací bez hlasu.

METODICKÝ POSTUP:

- 1) Rozhovor se žáky: *Co znamená slovo němá? Co všechno můžeme dělat my, když nejsme němí?* (povídat, zpívat, radovat se – zavoláme: „Ejchuchu!“)
- 2) Přednes textu písně: Ryba je němá, jazyk nemá, nezpívá si ejchuchu. Ryba je kluzká, v síti se mrská, není ráda na suchu. *To jsme rádi, že nejsme němí, a proto si písničku zazpíváme.*
- 3) Předvedení celé písně učitelem: výrazný zpěv učitele s jemným doprovodem na klavír.
- 4) Dialog o písni: Píseň se jmenuje Ryba. *Co jsme se dozvěděly o rybě v písničce? Co ještě víme o rybách? Kdo už si někdy sáhl na živou rybu? Kdo viděl rybu v síti? Začínala písnička nahlas nebo potichu? Zněla celá píseň tiše? Která slova byla zazpívána hlasitěji?*

- 5) Průpravná cvičení: Nacvičíme 4. a 8. takt, který je melodicky neobvyklý a odlišný na slabiku la. Pro lepší zapamatování budou žáci takt několikrát opakovat imitací. Pro odlišení dvojího rozdílného zakončení lze melodii spojit s pohybem pravé ruky: ve 4. taktu je ruka vedena plynulým pohybem od hrudníku do vzpažení a volně klesá do úrovně pasu. V 8. taktu je pohyb ruky veden obdobně, ale zakončen plácnutím do stehů. (Obdobně je pohyb popsán v kapitole Hudebně pohybové činnosti).
- 6) Osvojení písně: učitel zazpívá první frázi písně (1. – 4. takt) a děti zopakují, pak učitel předzpívá druhou frázi (5. – 8. takt) a děti opakují. Následně obě fráze spojíme. Děti mohou sledovat notový zápis na tabuli. Noty mohou připomínat rybky.
- 7) Zpěv celé písně

Pohybový projev motivovaný písní lze zařadit v další hodině, blíže je popsáno v kapitole Pohybové činnosti. Instrumentální doprovod k písni lze připojit v následující hodině, blíže popsáno v kapitole Instrumentální činnosti. Nácvik druhé sloky lze provést před aktivitou Lovení rybiček. V závěru práce s písní lze využít nahrávku písně z internetové stránky: <https://www.supraphonline.cz/album/843-eben-fischer-elce-pelce-kotrmelce?trackId=12487>

RYBA⁸¹

Ry - ba je ně - má, ja - zyk ne - má, ne - výs - ká si ej - chu - chu.

5 Ry - ba je kluz - ká, v sí - ti se mrs - ká, ne - ní rá - da na - su - chu.

Obrázek č. 4 – Melodie: Ryba (upraveno)

Zdroj: Vlastní zpracování

2. sloka:

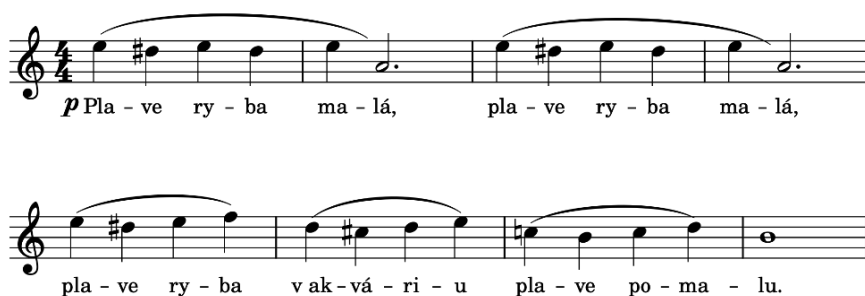
Ryba je němá, jazyk nemá, s plaváním se nepáře.

Ryba je kluzká, v síti se mrská. Zeptejte se rybáře.

⁸¹ Autor písně: Petr Eben, harmonická úprava: J. Najmanová

Slyšeli jste tuto melodii ve skladbě? Melodie vypráví: Plave ryba malá, plave ryba malá, plave ryba v akváriu, plave pomalu. Učitel deklamuje slova do melodie, příp. zazpívá popěvek s doprovodem klavíru.

Slova slouží pro lepší zapamatování melodie a následně pro rozpoznání melodie ve skladbě.

Obrázek č. 6 – Melodie: *Plave ryba*

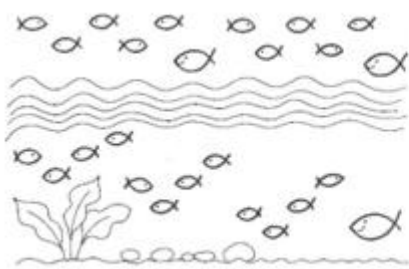
Zdroj: Vlastní zpracování

Budeme poslouchat hudbu ještě jednou. Až uslyšíme melodii „Plave ryba“, zvedneme ruku a ruka bude znázorňovat plovoucí rybičku.

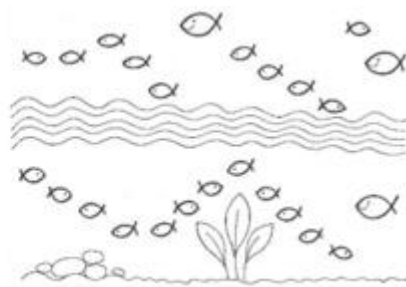
- 4) Opakovaný poslech – Učitel pustí nahrávku ještě jednou, melodie se objeví hned v úvodu a pak opakovaně v 1 min. Učitel napovídá dětem tichým deklamováním slov „Plave ryba“ a žáci předvádějí plovoucí rybičku. Když se melodie změní, ruka se schová. Nahrávku tentokrát zkrátíme na 1 min 30 sek.

<https://youtu.be/QL6vNy1aqsU>

- 5) Pokračování rozhovoru – *Kolikrát se objevila melodie plovoucí rybičky? (dvakrát) Učitel dále představí dva obrázky (Poslechová mapa 1, 2), může je přirovnat k fotografiím akvária. Jsou obrázky stejné? Na kterém obrázku je fotografie našeho akvária? Poznáme to podle toho, když budeme sledovat rybičku a její písničku. Rybička vám napoví, protože plave podle melodie. Dívejte se.*

Poslechová mapa 1

Poslechová mapa 2

Obrázek č. 7 – Poslechové mapy

Zdroj: Vlastní zpracování

- 6) Sledování hudebních prostředků – Učitel zpívá melodii, a přitom ukazuje prstem na rybičky Poslechové mapy 1, která imituje notový záznam. Doporučuje se představit jako první správnou variantu. Dále učitel znovu zpívá stejnou melodii a prstem ukazuje na rybičky Poslechové mapy 2. *Které akvárium je správné? Kde plují rybičky podle melodie?* Učitel může nechat děti „tajně“ hlasovat způsobem, že ukážou na prstech číslo jedna nebo dva před hrudníkem tak, aby ho ostatní neviděli. Podle výsledku hlasování učitel buď zařadí ukázkou ještě jednou nebo napovídá (Motiv „Plave ryba malá“ je 2x za sebou stejný.) *Kam pluje rybička, když melodie stoupá? Kam pluje rybička, když melodie klesá?*
- 7) Ověření v činnostech – Učitel rozdá dětem nakopírované pracovní listy Poslechová mapa 1. Žáci ukazují prstem na mapě nejdříve pouze podle deklamovaných slov „*Plave ryba malá, plave ryba malá, plave ryba v akváriu, plave pomalu.*“ Učitel následně pustí nahrávku a žáci znovu ukazují na rybičky podle melodie, doprovodná slova „Plave ryba“ už si pouze šeptají. Obtížnější variantou je ukazovat podle melodie a doprovodná slova říkat pouze v duchu. Po upevnění si děti mohou vyzkoušet ukazování melodie rukou ve vzduchu, kdy se dlaň stane rybičkou. Očima přitom mohou sledovat Poslechovou mapu 1, kterou učitel promítne na IT.

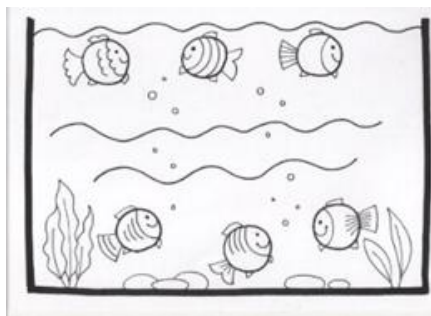
Rozlišování výšky tónů: Akvárium

CÍL: Žák rozlišuje výšku tónů.

MOTIVACE: *Plavou rybičky v akváriu někdy nahoře u hladiny? Plavou i dole u dna?*

POMŮCKY: pracovní list akvárium (viz Příloha A) nakopírovat pro každé dítě nebo promítnout na interaktivní tabuli

METODICKÝ POSTUP: Pozorujeme pracovní list či tabuli s obrázkem akvária, kde plavou rybky u hladiny a blízko dna. Zopakujeme si pojmy: nahoře – dole, vysoko – nízko. Učitel hraje výškově rozdílné tóny na klavír a dle zahraného tónu žáci určují, kde se rybička nachází – nahoře, dole.

Obrázek č. 8 – Pracovní list/ Akvárium
Zdroj: Vlastní zpracování

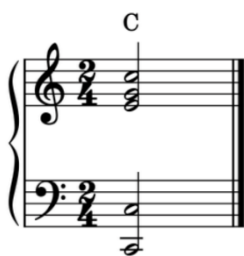
Rozlišování síly tónů: Ryby v moři

CÍL: Žák rozlišuje sílu tónů a reaguje na odlišnost.

MOTIVACE: *Jak se od sebe liší ryby v moři? Některé jsou velké a jiné malé. Podívejte se na obrázek. Poslouchejte, klavír vám rybičky představí.*

POMŮCKY: pracovní list (viz Příloha A)

METODICKÝ POSTUP: Učitel představí tři druhy ryb – zahraje na klavír třikrát akord C dur v rozdílné dynamice:

Obrázek č. 9 – Akord C dur/ síla tónů
Zdroj: Vlastní zpracování

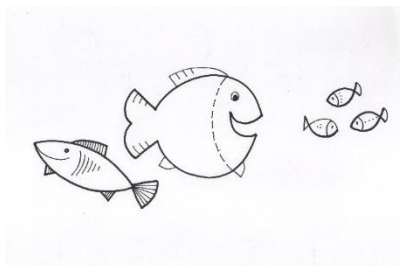
Největší ryba – akord ve forte s pedálem

Střední ryba – akord v mezzoforte

Malá ryba – akord v pianu

Pracovní list nakopírujeme, rybky vystříháme a rozložíme je do „rybníčku“ před žáky. Žáci mohou pracovat ve skupinách. Učitel zahraje tři akordy, dynamiku je třeba hrát

dostatečně odlišně. Žáci sluchově rozlišují podle dynamiky, o jak velké ryby se jednalo, a vybírají odpovídající papírové ryby. Později lze zařadit i dva akordy za sebou ve stejné dynamice.

Obrázek č. 10 – Pracovní list/ síla tónů
Zdroj: Vlastní zpracování

4.4 Instrumentální činnosti

Hra na orffovské nástroje: doprovod k písni Ryba

CÍL: Žák doprovází zpěv písně na vybrané rytmické nástroje a zvonkohru.

POMŮCKY: tamburína, triangel, zvonkohra

METODICKÝ POSTUP: Této aktivitě předchází nácvik písně Ryba. Doprovod na triangel předvede nejprve učitel (1. – 3. takt, 5. – 7. takt). Poté předá triangly skupině žáků a zazpíváme 1. sloku písně s doprovodem na triangel. Učitel gestem ruky naznačuje 1. dobu. Následně učitel předvede doprovod na tamburínu (4. a 8. takt) a pak nástroje předá dětem. Zde učitel dětem pomáhá s rytmem tleskáním. Po nácviku zazpíváme celou píseň s doprovodem obou nástrojů.

Dále lze zařadit doprovod na zvonkohru. K lepšímu zapamatování melodie zvonkohry pomohou slova: Hou, hou, hou, hou, vlnky houpou. Hru na zvonkohru předvede učitel a doprovod nacvičujeme nejprve bez zpěvu písně a s doprovodnými slovy: „Hou, hou...“ Po nácviku lze doprovodná slova už jen šeptat a při zpěvu písně si je říkat neslyšně. Je vhodné zařadit více zvonkoher, pokud jsou k dispozici.

System 1:

- Zpěv:** Ry-ba je ně-má, ja-zyk ne-má, ne-výs - ká si ej - chu-chu.
- Triangl:** (Rhythmic accompaniment)
- Tamburína:** (Rhythmic accompaniment)
- Zvonkohra:** hou, hou, hou, hou, vln - ky, hou - pou

System 2:

- Hl.:** Ry-ba je kluz-ká, v sí-ti se mrs-ká, ne-ní rá - da na - su-chu.
- Trgl.:** (Rhythmic accompaniment)
- Tamb.:** (Rhythmic accompaniment)
- Zvonk.:** hou, hou, hou, hou, vln - ky, hou - pou

Obrázek č. 11 – Instrumentální doprovod
Zdroj: Vlastní zpracování

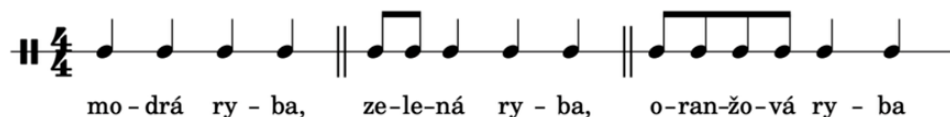
Rytmické cítění: Lovení rybiček

CÍL: Žák rozvíjí sluchovou pozornost, vnímá rytmické rozdíly.

MOTIVACE: Když chce rybář lovit ryby, musí sedět u řeky potichu a čekat, jestli ryba nepleskne ploutvemi o hladinu. Jakmile rybář uvidí rybu, hned pozná, jaká je to ryba. Zahrajeme si na rybáře.

POMŮCKY: provaz, bubínek, obrázky rybiček (viz Příloha A) je třeba jednoduchým způsobem vybarvit – např. barevně obtáhnout obrys nebo nakopírovat na barevný papír (modrá, zelená, oranžová)

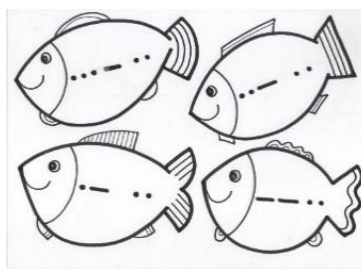
METODICKÝ POSTUP: Z provazu vytvoříme řeku či rybníček a sedneme si s dětmi okolo. Učitel pokládá ryby a jmenuje je podle barev, přičemž výrazně rytmičky deklamuje slovní spojení: mo-drá ry-ba, ze-le-ná ry-ba, o-ran-žo-vá ry-ba.

Obrázek č. 12 - Rozezpívání

Zdroj: Vlastní zpracování

Lze rozdat více ryb stejné barvy. Jakmile jsou všechny ryby rozdané, sedí žáci potichu a poslouchají. Učitel znázorní rytmus slov na bubínek (mo-drá ryba). Úkolem žáka je uhodnout, ke které rybičce daný rytmus patří. Ulovenou rybku si žák vezme k sobě.

Obrázek č. 13 – Pracovní list/ Lovení rybiček

Zdroj: Vlastní zpracování

Sluchové vnímání, hudební paměť: Rybář

CÍL: Žák rozvíjí hudební paměť, uchovává a vybavuje si hudební motiv spojený s obrazem.

MOTIVACE: Zeptáme se rybáře, jak se jmenují ryby, které žijí v našich rybnících a řekách: kapr, lín, štika, pstruh

POMŮCKY: fotografie ryb (viz Příloha B), nástroje: triangel, drhlo, tamburína, ozvučná dřívka

METODICKÝ POSTUP: Představíme dětem obrázky a řekneme názvy ryb. Poté přidáme k názvu ryby zvuk hudebního nástroje: kapr – tamburína, lín – triangel, štika – dřívka, pstruh – drhlo.

KAPR
tamburína

LÍN
triangl

ŠTIKA
ozvučná dřívka

PSTRUH
drhlo

Obrázek č. 14 – Obrázky ryb/ Rybář

Zdroj: Vlastní zpracování

Názvy ryb několikrát zopakujeme, až se děti naučí bezpečně je pojmenovat. Ve fázi nácviku k názvu vždy připojíme příslušný zvuk. Po nácviku pořadí obrázků ryb zaměníme a učitel zahraje pouze zvuk na jeden hudební nástroj. Děti podle zvuku nástroje hádají, o kterou rybu se jedná. Dále učitel zahraje více zvuků za sebou a děti hádají, které ryby rybář ulovil. Obtížnější varianta je hádat se zamhouřenýma očima. Do vytváření zvukových hádanek se postupně mohou zapojit i děti.

4.5 Hudebně pohybové činnosti

Pohybový projev motivovaný písní: Ryba

CÍL: Žák koordinuje pohyb se zpěvem, pohybem vyjadřuje slova písně a melodické prvky.

METODICKÝ POSTUP: Rozdělíme žáky na dvě skupiny – zpěváky a tanečníky a podle možností je rozmístíme ve třídě. Tanečníci jsou v kruhu, zpěváci v jiném seskupení. Výchozí postavení tanečníků je v kruhu, začínáme pravou nohou směrem do středu kruhu.

1. a 2. takt – čtyři kroky (P noha, L noha) směrem do středu kruhu, pravý ukazovák před ústy
3. takt – zastavíme se, obě ruce naznačují NENE – otáčíme v dlaních
4. takt – výskok se vzpažením, dlaněmi plesknout do stehů
5. a 6. takt – čtyři kroky pozadu, dlaně se třou o sebe v rytmu pulzace písně
7. takt – zastavíme se, obě ruce naznačují NENE – otáčíme v dlaních
8. takt – výskok se vzpažením do dřepu, dlaněmi se dotknout země

Pohybová improvizace: Akvárium

CÍL: Žák reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje tempo, dynamiku.

Poznámka: Tato aktivita by měla být zařazena až po poslechu skladby Akvárium (Camille Saint-Saëns) s rozbořem (viz kapitola Poslechové činnosti). Jedná se o opakovaný poslech skladby spojený s tělesným pohybem a důrazem na rozvoj pohybové improvizace.

POMŮCKY: bublifuk, papírové rybičky, pruhy krepového papíru, příp. igelitu, hedvábné šátky, odkaz na poslech: <https://youtu.be/-wMmv57hEIU>

METODICKÝ POSTUP: Před aktivitou si domluvíme pravidla: nemluvíme, nikoho se nedotýkáme. Žáci si vyberou předměty, kterými budou ztvárňovat akvárium: hedvábné šátky jako voda, proužky krepového papíru či širší pruhy jemného igelitu jak vlnky, papírové rybičky, lze zařadit bublifuk. Aktivita spočívá ve volném pohybu žáků při hudbě. Žáci zaujmou místa ve třídě, před spuštěním hudby učitel připomene žákům pravidla. Pohybovou improvizaci učitel řídí, žáci se do hudby přidávají postupně. Aktivitu začíná učitel, který se po spuštění hudby prochází mezi žáky. Učitel dotykem ruky žáky uvádí do pohybu, dle svého uvážení a citu ke znějící hudbě. Ve chvíli, kdy se pohybuje celé akvárium, necháme žáky volně improvizovat. Na závěr skladby učitel pozve žáky gestem ruky k sobě a mohou vytvořit postoj na „společnou fotografii.“

4.6 Hudební pohádka O zlaté rybce⁸³

MOTIVACE: Učitel ukazuje postupně obrázky v tomto pořadí: žena, muž, chaloupka, voda, vědro, ryba. Děti hádají, o jakou pohádku se jedná. *Znáte pohádku O zlaté rybce? Společně si ji zahrajeme, já budu vyprávět a vy budete přidávat zvuky a tóny.*

POMŮCKY: obrázky k úvodní motivaci, obrázky k veršované pohádce v tištěné podobě nebo k promítání na interaktivní tabuli⁸⁴, obrázky pro zapamatování zvuků, igelitové tašky, lahve s vodou (lahve na pití), triangel, rolničky

ORGANIZACE: Před začátkem pohádky učitel rozdělí žáky na skupiny podle zvuků, které se budou v pohádce objevovat. Ke každé skupině se přiřadí obrázek. Všichni žáci dostanou příslušný předmět či nástroj.

⁸³ LENARTOVÁ, Eva. *Pohádka o zlaté rybce*. Ostrava: Librex, 2004. ISBN 8072284452.

⁸⁴ Lze využít odkaz Sway k promítání obrazového materiálu, odkaz je v příloze E

VODA, VLNY, MOŘE – lahve s vodou či pitím

VÍTR – igelitové tašky, sáčky

ZLATÁ RYBKA – triangel, prstové činelky

DVEŘE, VRZÁNÍ, STROMY– drhlo

OZVĚNA – všichni žáci

Žáci se posadí do půlkruhu před klavírem a nejdříve si krátce vyzkouší zvuky předmětů a nástrojů. Hrají nejprve všichni podle pokynů učitele: pomalu, rychle, vesele, smutně, hlasitě, potichu, pak zahraje pouze voda, vítr, zlatá rybka, dveře. Dále si mohou vyzkoušet hraní po skupinách, kdy reagují na pokyn učitele gestem ruky.

DOPORUČENÍ: Je nutné přečíst si pohádku s dostatečným předstihem před hodinou a vyzkoušet si promítání obrázků, hru na klavír, recitaci básně, aby pak jednotlivé činnosti učitele na sebe plynule navazovaly.

Tabulka 1: Hudební pohádka

Text pohádky:	Činnosti učitele:	Činnosti žáků:	Poznámky:
V jedné daleké zemi bydlel u moře chudý rybář se svou ženou. Chalupu měli starou a ubohou, střechou jim zatékalo, dveře vrzaly a okny foukal vítr . Každý den chodíval rybář k moři a lovil ryby. Když se mu dařilo, mohl prodávat ryby na trhu ve městě. Častěji se však stávalo, že ulovil jen několik málo ryb, které sotva stačily k jídlu pro něj a pro jeho ženu. V chalupě pak bývala smutná nálada.	Učitel čte pohádku. Učitel zahraje na klavír mollový akord.	Žáci doprovázejí zvýrazněná slova příslušnými zvuky.	Učitel čte pomalu, u zvýrazněných slov nechává krátkou pauzu, může pohledem či gestem ruky naznačit skupině, kdy mají zahrát své zvuky Akord c moll.
Jednoho dne se však stalo něco zvláštního. Rybář rozhodil síť do moře a tu jako by zaslechl ve vlnách píseň. Ozývala se z moře a v dáli se nesla její ozvěna.	Učitel čte pohádku. Učitel hraje na klavír a zazpívá celou melodii písničky na slabiku LA. Pak vyzve děti, aby vytvořily ozvěnu a zpívá znovu melodii po dvou taktech.	Žáci doprovázejí zvýrazněná slova příslušnými zvuky. Žáci opakuji melodii.	Zpěv žáků doprovází učitel hrou na klavír. Gestem ruky – dlaní ukazuje na sebe a na žáky – a tím naznačuje, kdo zpívá.

Když píseň dozněla, zafoukal vítr a rozvlnil vodu . Ve vlkách se cosi zalesklo. Rybář pevněji chytil síť a tu v ní spatřil zlatou rybu . Ta mu lidským hlasem povídá: „Jsem zlatá ryba . Pustíš-li mě, rybáři, na svobodu, splním ti tři přání.“	Učitel čte pohádku. Učitel vystaví či promítne obraz 1.	Žáci doprovázejí slova příslušnými zvuky.	
<i>Pustil rybář zlatou rybu, žena křičí: „Děláš chybu! Vrať se k moři, hloupý muži, za život nám ryba dluží!“</i>	Učitel vystaví či promítne obraz 2. Učitel recituje sloku básně.		
Co staříkovi zbývalo? Šel zpátky k moři a volal přes divoké vlny . V dáli se opět ozývala ozvěna: <i>„Zlatá rybo, splň mi přání (ozvěna), s ženou je to k uzoufání (ozvěna), jen po novém vědru touží (ozvěna), staré teče – to ji souží. (ozvěna)“</i>	Učitel deklamuje 1. sloku písně a napodobuje volající hlas. Gestem ruky naznačí dětem, aby vytvořily ozvěnu.	Žáci doprovázejí zvýrazněná slova. Žáci opakují slova jako ozvěnu.	
<i>Vědro je jak malované, rybářka však hněvem plane: „Vrať se k moři, hloupý muži, za život nám ryba dluží!“</i>	Učitel vystaví či promítne obraz 4. Učitel recituje sloku básně.		
Rybář se vrátil k moři a opět volal: <i>„Zlatá rybo, splň mi přání (ozvěna), s ženou je to k uzoufání (ozvěna), podivné má nápady (ozvěna), chce mít v truhle poklady (ozvěna).“</i>	Učitel vystaví či promítne obraz 5. Učitel nejprve čte sloku po verších, poté zpívá na známou melodii	Žáci vytvářejí ozvěnu básně. Žáci vytvářejí ozvěnu písně.	

	2. sloku písne po dvou taktech a naznačuje gestem ozvěnu.		
Zlatá rybka splnila rybáři i druhé přání, v chudé chalupě se objevila truhla plná pokladů. <i>Drahokamy jasně září, rybářka však zle se tváří: „Chci mít paláce a sluhy, běž k rybě – má u nás dluhy!“</i> <i>Jak si přála, tak se stalo, pořád je to ale málo! „Chci být všeho moře paní, tvá ryba ať se mi klaní!“</i>	Učitel vystaví či promítne obraz 6. Učitel recituje sloku básně. Učitel vystaví či promítne obraz 7. Učitel recituje sloku básně, zvýší hlas v přímé řeči. Na závěr sloky zahraje silný disharmonický akord / úder do klaviatury.		
Zafoukal silný vítr a moře se rozburácelo a zvedly se veliké vlny. Vítr ohýbal stromy, dveře a okenice v chalupě skřípaly a vrzaly. V záři blesku se ve vlnách zaleskla zlatá ryba. Odplouvala však daleko do moře a s ní odplula i všechna kouzla a čáry. Všechna splněná přání zmizela.		Žáci výrazným způsobem znázorňují zvuky.	Dramatičnost děje lze podtrhnout hrou na klavír, která znázorní např. vlny, vítr, blesk, odplouvání.
<i>Kdo chce pořád víc a víc, ten nakonec nemá nic. Zas na břehu chatrč stála, křivé dveře, okna malá...</i>	Učitel vystaví či promítne obraz 8. Učitel recituje sloku básně.		Na závěr sloky lze zahrát mollový akord.

Dopadla pohádka dobře? Jaká byla rybářova žena? Jak se mohla žena zachovat lépe?	Učitel vede rozhovor se žáky	Žáci odpovídají na otázky.	
Kdyby rybářova žena alespoň rybce poděkovala, mohla pohádka dopadnout lépe. Společně půjdeme zlaté rybce poděkovat za nové vědro. <i>„Zlatá rybo, dík za vědro (ozvěna), tohle se ti moc povedlo (ozvěna), na vodu ho potřebujem (ozvěna), děkujeme ti, děkujem (ozvěna)!“</i>	Učitel nejprve čte sloku po verších a naznačuje volání. Poté zpívá na známou melodii 3. sloku písně po dvou taktech.	Žáci vytvářejí ozvěnu básně. Žáci vytvářejí ozvěnu písně.	Závěrem lze 3. sloku písně zazpívat bez ozvěny, na slova zlatá rybko se přidá triangel, vědro – drhlo, vodu – lahve, děkujeme – igelit.

Zlatá ryba⁸⁵

Obrázek č. 15 – Melodie k hudební pohádce

Zdroj: Vlastní zpracování podle

1. Zlatá rybo, splň mi přání, s ženou je to k uzoufání,
jen po novém vědru touží, staré teče, to ji souží.
2. Zlatá rybo, splň mi přání, s ženou je to k uzoufání,
podivné má nápady, chce mít v truhle poklady.“
3. Zlatá rybo, díky za vědro, tohle se ti moc povedlo!
Na vodu ho potřebujem, děkujeme ti, děkujem.

⁸⁵ Text 1. a 2. sloky Eva Lenartová, melodie a text 3. sloky Jana Najmanová

5 REFLEXE ODUČENÝCH HODIN

Pro realizaci hodin hudební výchovy jsem si vybrala Základní školu v Jablonném nad Orlicí, kde v současné době učím ve 4. ročníku. Hodiny jsem odučila v 1. třídě během měsíce května. Ve skupině bylo 18 žáků. Z připraveného materiálu Ryby jsem realizovala čtyři vyučovací hodiny hudební výchovy, abych mohla vyzkoušet všechny hudební činnosti, včetně hudební pohádky. V této kapitole se zabývám reflexí vlastních odučených hodin, uvádím možná úskalí a předkládám další doporučení.

5.1 Realizace hodiny Ryby 1

Naplánované činnosti:

- Úvodní motivace: Hádanka a říkadlo
- Melodizace říkadla: Ryby
- Dechové cvičení: Bublinky
- Rozezpívání
- Návěst písně Ryba imitační metodou
- Hra na orffovské nástroje: doprovod k písni Ryba

V úvodu hodiny jsem zvolila nejprve hádanku zvířete, které nevydává zvuk a po několika tipech jsem zadala začáteční písmenko R, což děti brzy uhodly. Při návěsti říkadla jsem zaslechla, že jeden žák opakuje verš nesprávně: *Ryby, ryby, rybičky*, což jsem se v průběhu práce s říkadlem snažila napravit. Hádanky s vyslovováním slov se zřetelnou artikulací děti bavily, po několika hádankách ode mě jsem je vyzvala k zapojení. Celkem se vystříдалo šest žáků, aktivita je bavila. Ukázalo se, že ne každé dítě dokáže zřetelně artikulovat. Hádanka ze strany jednoho žáka byla téměř bez artikulace, nedokázal činnost provést tak, abychom slovo poznali. Doporučila jsem mu tedy, aby slovo vyslovil šeptem. Melodizace říkadla byla pro děti jednoduchá, obtížnější bylo pro některé žáky ukazovat směr melodie, když jsem jednotlivé fráze hrála na přeskáčku (např. dvakrát melodii stoupavou za sebou). Dále jsem přešla k činnosti s bublifukem. Postavení do kruhu s přirovnáním k bublině bylo pro děti srozumitelné. Po vysvětlení činnosti jsem nejprve provedla foukání do bublifuku sama a nechala děti, aby se z bublinek spontánně radovaly. Následně jsem je motivovala tím, že bublifuk dostane ten, kdo po dalším vyfouknutí bublinek vydrží stát na svém místě. Nejprve jsme

několikrát vyzkoušeli vyfouknutí bublinek s říkadlem a až potom jsem přidala hlasový projev se slabikou: „Jé,“ Děti se ovšem přidávaly k mému hlasu a vzniklo spíše společné glissando. Vzhledem k tomu, že aktivita byla pro děti nová, to nevadilo. Další činností byla práce s kartičkami s obrázkem ryb, které jsem rozložila na zemi. Děti otáčely kartičky postupně a snažily se formulovat větu: Ryba je... Zpočátku některé netvořily větu, ale uváděly jen slovo nebo název ryby, což se postupně se zlepšovalo. Rozezpívání proběhlo bez potíží. V závěru aktivity se podařilo děti zklidnit tím, že hádaly větu „*Ryba je němá, jazyk nemá*“ jen odezíráním z mých rtů. Nácvič písni proběhl podle plánu, ale opět jsem zaznamenala, že jedna žákyně zpívá slova chybně: „...*nepíská si ejchuchu!*“ Vrátila jsem se tedy k vysvětlení slov písni. Ke konci hodiny jsem ještě zařadila doprovod na rytmické nástroje, nejdříve jsem zařadila nácvič s triangly, poté s tamburínou. Příště bych volila možná opačný postup, jelikož doprovod tamburíny má jasnější souvislost se slovy „ejchuchu.“ Děti se chtěly v doprovodu na nástroje vystřídat, ale nezbyl nám už čas. V závěru hodiny děti hodnotily, která činnost se jim nejvíce líbila, vedly dvě aktivity: dechové cvičení s bublifukem a hra na rytmické nástroje.

5.2 Realizace hodiny Ryby 2

Naplánované činnosti:

- Dechové cvičení: Potápěči
- Opakování písni s doprovodem na nástroje
- Pohybový projev motivovaný písni Ryba
- Sluchové vnímání, hudební paměť: Rybář
- Rozlišování síly tónů:

V úvodu hodiny jsem zařadila motivaci s pantomimou a potápěčskými brýlemi, která přirozeně přešla k aktivitě dechové cvičení. Pro některé děti bylo obtížné provádět správný nádech bez zvedání ramen, museli jsme několikrát trénovat. Téma potápění některé kluky motivovalo k nevhodným činnostem, aktivitu jsem brzy ukončila. Následně jsme si zopakovali slova písni s deklamací a posléze s melodií. Bylo poznat, že děti píseň nemají upevněnou. Po zopakování písni jsem zařadila hru na nástroje, tentokrát nejdříve tamburínu, pak triangel. I když jsem před hodinou měla v plánu nacvičit doprovod na zvonkohru, v této chvíli jsem od toho upustila, píseň ještě nebyla od minulě

hodiny dobře zažitá a celkově byla skupina živější, tudíž jsme přešli k další činnosti. Pohybový projev jsme realizovala v kruhu, organizačně velmi pomohlo přirovnání k bublině z minulé hodiny. Nacvičili jsme nejdříve pohyb společně nejprve s deklamací a pak zpěvem jen z mé strany. Následně jsem děti rozpočítala na zpěváky a tanečníky. Byl to dobrý nápad, protože se navzájem mohly sledovat, několikrát se skupiny prostřídali. Pruh látky jako potok děti upoutal a posadily se po jeho stranách. Zazpívala jsem druhou sloku písně a děti jmenovaly názvy ryb, které znají. Rozložila jsem obrázky, přidala zvuky. Prvním úkolem bylo přiřadit zvuk k obrázkům otočeným dolů, nástroj jsem nechala ležet u obrázku. Pak jsem nástroje promíchala a děti opět jsme hádaly. Činnost děti bavila a byly v ní úspěšné. Vyvolávala jsem jen ty děti, které se hlásily. Nejtěžší úkol byl nakonec, schovala jsem obrázky a nástroje pod látku a děti opět hádaly, která ryba plave pod vodou. Schválně jsem zařazovala stejné zvuky za sebou, objevilo se několik chyb. Další činností bylo rytmické cítění s barevnými rybičkami. Děti si je v předchozí hodině vybarvovaly, měly jsme jich hodně. Z pruhu látky byl rybníček a rybky jsem představila. V rytmických hádankách byly někteří žáci velmi úspěšní a pro činnost nadšení. V závěru se přihlásili ti žáci, kteří neměli ještě žádnou rybičku a ukázalo se, že pro ně byly hádanky těžké, někteří uhodli až na potřetí. Děti si ponechaly jednu rybičku v ruce a přešla jsem k další činnosti – rozlišování síly tónů. Rybka v ruce byla představena jako středně velká rybička s akordem zahráným v mezzoforte. Děti se následně pohybovaly po prostoru a ve chvíli, kdy jsem zahrála akord, zastavily se a zvedly rybičku. Následně rybičku vrátily do rybníčku a promítla jsem na tabuli pracovní list s rybkami rozdílných velikostí. Zahrála jsem akord v pianu a forte a pak už děti hádaly. Opět jsem vybírala jen ty, které se hlásily a ti byly v určování úspěšní. Jen když jsem zařadila dva akordy stejné síly za sebou, nedokázaly je dobře určit. V závěru hodiny jsem ještě zahrála na drhlo, triangel, dřívka a tamburínu a děti vzpomínaly, které názvy ryb k nim přiřadit. Podařilo se jim to.

5.3 Realizace hodiny Ryby 3

Naplánované činnosti:

- Rozlišování výšky tónů: Akvárium
- Návik doprovodu k písni Ryba na zvonkohru
- Poslech skladby: Akvárium
- Pohybová improvizace: Akvárium

Hodinu jsem zahájila cinknutím na triangu a hádankou, ke které rybě patří zvuk triangu. Navázala jsem tím na předchozí hodinu. Na koberci byly karty ryb otočené obrázkem dolů. Hlásilo se více dětí, které bezpečně uvedly název lín. Další zvuky také přiřadily správně, karty jsme otočily. Následně jsme si sedly do kruhu a vytvořily rybníček okolo obrázků ryb, uprostřed byly i nástroje. Zařadila jsem hádanky bez hlasu se zřetelnou artikulací slov lín, kapr, štika, pstruh. Úkolem dětí bylo poznat, kterou rybu vyslovuji. Ten, kdo slovo uhodl, šel „ulovit“ rybičku do rybníku tím, že zahrál na příslušný nástroj. Aktivita děti zaujala. Dále jsem pracovala s melodií, která sleduje doprovod zvonkohry k písni Ryba. Po předchozích zkušenostech jsem usoudila, že bude potřeba pracovat s melodií odděleně a s celou třídou. Také bylo potřeba zvolit doprovod na zvonečky místo zvonkohry, protože nemáme v hudebně k dispozici zvonkohry laděné v D dur. Dětem jsem na zvonky zahrála melodii „Hou, hou, hou, hou, vlnky houpou.“ Nejdříve jsme pozorovali, na kterém zvonku se zpívá o vlnkách, a pak jsme zjišťovaly, které zvonky hrají dvakrát. Děti si tím melodií několikrát poslechly a mohly ji pak snadněji zahrát. Nejprve jsme hrály společně, každý zvonek rozeznávalo jedno dítě. Gestem ruky jsem dětem ukazovala. Zvonečky jsme posílaly po kruhu a děti se na ně těšily. Objevilo se jen několik chyb charakteru nedodržení tempa a rytmu. Když se zvonky vrátily ke mně, zazpívala jsem sloku písně Ryba s doprovodem na zvonky. Děti byly překvapené tím, že melodie ladí k písni a žákyně, sedící vedle mě, řekla nahlas: „Hezký!“, což mě velmi potěšilo a svědčilo o efektivitě momentu překvapení. Pak jsme několikrát zahrály a zazpívaly píseň Ryba s doprovodem na klavír, triangu a zvonky. Tentokrát už na zvonky hrálo vždy jen jedno dítě.

Ve druhé části hodiny byl naplánovaný poslech skladby. Po krátkém úvodu si děti našly klidné místo ve třídě a poslouchaly jsme celou skladbu Akvárium. Ke konci skladby byly jen někteří žáci neklidní, většina vydržela v klidu. V asociačním rozhovoru o skladbě žáci uváděly své postřehy přiměřené věku a položeným otázkám. V další části rozhovoru jsem směřovala k melodii, se kterou jsem chtěla pracovat dál. Po zahrání melodie na klavír však naprostá většina dětí tvrdila, že melodii ve skladbě neslyšela. Zarazilo mne to a uvědomila jsem si, že po jednom poslechu, který navíc nebyl v plném soustředění, si ji opravdu žáci nemohli zapamatovat. Nepovažovala jsem za dobré a efektivní pokračovat v poslechu dál, ale rozhodla jsem se vrátit se k němu v další hodině. V této fázi jsem aktivitu poslechu ukončila a přešli jsme k pracovnímu listu s akváriem – rozlišování výšky tónů. Děti se rozdělily do čtyř skupin, každá skupina měla jeden

pracovní list. Střídaly se ve vybarvování rybiček podle zahraných tónů. Vzhledem k tomu, že se ve skupině mohly radit, bylo vše bez potíží. Na závěr hodiny jsme si zopakovaly pohybový doprovod k písni tentokrát s celou třídou a s poslechem písničky z nahrávky. Děti se tak mohly lépe soustředit na výrazné pohyby.

5.4 Realizace hodiny Ryby 4

Naplánované činnosti:

- Poslech skladby Akvárium
- Pohybová improvizace akvárium
- Hudební pohádka O zlaté rybce

Začátek hodiny jsem chtěla spojit s předchozí nedokončenou poslechovou aktivitou z předchozí hodiny. Sedla jsem ke klavíru a začala hrát melodii „*Plave ryba v akváriu.*“ Děti napjatě poslouchaly. Ptala jsem se: „*Jaká byla melodie?*“, a k mému překvapení děti uvedly, že je o akváriu. V minulé hodině jsem aktivitu poslechu ukončila ve chvíli, kdy děti nedokázaly určit, jestli se melodie objevila ve skladbě. Pokračovala jsem tedy v dalším postupu metodiky poslechu. Po předchozí zkušenosti jsem postupovala pomalu a opakovaný poslech jsem zařadila dvakrát. Také v práci s poslechovou mapou jsem jednala obezřetně, melodii plovoucí rybičky jsme ukazovaly rukou několikrát společně ve vzduchu. V práci s poslechovými mapami jsme nejdříve hledaly různé rozdíly, a dokonce si děti všimly rozdílné velikosti rybiček. V závěru aktivity jsme tedy mohli i to, že větší rybička znamená delší tón. Děti návodnými otázkami vyvodily i souvislost stoupající a klesající melodie s pohybem rybiček směrem vzhůru či dolů. Celkově se však aktivně zapojovalo jen několik dětí, které mají větší hudební nadání.

Pohybová improvizace plynule navázala ve chvíli, kdy ještě doznívala skladba akvárium a já jsem gestem pozvala děti doprostřed třídy a při hudbě jsem vytahovala z tašky látky, šátky, stuhy apod. pro další aktivitu. Po vysvětlení pravidel si děti vybraly své rekvizity. Vše se tentokrát dařilo podle plánu, ale napoprvé si nikdo nevybral pohyb s rybičkou. Ve hře byl jeden bublifuk a několik dětí mělo tendenci šátky praskat bublinky. Na podruhé jsme se domluvily, že mezi bublinkami mohou plavat jen rybičky a tentokrát už jich několik ve hře bylo. Aktivita děti zaujala, zopakovaly jsem ji dvakrát.

Nakonec nám zbyl čas na hudební pohádku. Ocenila jsem, že mohu spustit promítání obrázků z odkazu Sway. Děti se rády zapojily do vytváření zvukových kulis, ke konci

měly některé tendenci zvuky vytvářet i na jiném místě, ale celkově se vše podařilo. Musím ale přiznat, že by pro čtení pohádky byl praktičtější souvislý text bez poznámek v tabulce, který je pro čtenáře poněkud nepřehledný. I já jsem se v něm na chvíli přestala orientovat a promítané obrázky byly opožděné. Na závěr bych chtěla uvést zajímavý postřeh. Ve chvíli, kdy jsem představovala nástroje pro vytváření zvuků a zahrála na drhlo, jeden žák spontánně řekl: „*Pstruh*“. Vzpomněl si, že tento zvuk byl spojený s obrázkem pstruha. Překvapilo mě a potěšilo, že aktivita s procvičováním hudební paměti měla smysl.

5.5 Vlastní hodnocení metodických materiálů Ryby

Na základě odučených hodin mohu konstatovat:

- 1) Metodické materiály jsou vhodné pro žáky 1. ročníku základní školy.
- 2) Uvedené činnosti rozvíjejí hudební schopnosti dětí.
- 3) Do činností jsou zapojovány všechny děti, hudebně nadanější žáci jsou inspirací pro žáky méně nadané.
- 4) Hudební aktivity lze mezi sebou vhodně kombinovat a propojovat.
- 5) Metodický materiál vytváří zásobník aktivit pro více než dvě hodiny.
- 6) V práci s dětmi v 1. ročníku je zapotřebí činnosti opakovat, upevňovat a vracet se k nim v dalších hodinách.
- 7) Téma ryby bylo pro děti srozumitelné a blízké jejich zkušenostem.
- 8) Instrumentální doprovod na zvonkohru je pro děti obtížnější k naučení, vyžaduje vracet se k práci s písní v dalších hodinách.
- 9) Hudební pohádka *O zlaté rybce* je pro čtení v tabulce nepraktická, navrhuji přepsat do souvislého textu.⁸⁶
- 10) Odkazy k promítání na interaktivní tabuli a připravená hudba bez reklam usnadňují práci učitele.

⁸⁶ Text pohádky vložen do Přílohy C.

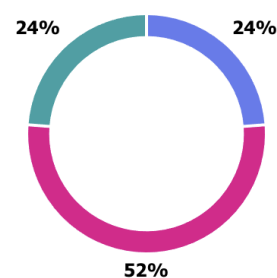
6 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Tato kapitola se věnuje dotazníkovému šetření, jehož cílem bylo získat zpětnou vazbu na připravené metodické listy. Dotazník tvořilo celkem osmnáct otázek. Úvodní část dotazníku se věnovala otázkám zaměřeným na pedagogickou praxi učitele v oblasti hudební výchovy. Druhá část obsahovala otázky směřující k hodnocení samotných metodických materiálů. V rámci dotazníku byly využity jak uzavřené, tak otevřené otázky. Uzavřené otázky umožnily snadnější vyhodnocení odpovědí, zatímco otevřené otázky poskytly respondentům prostor pro sdílení konkrétních zkušeností z praxe a vyjádření názorů. Hlavním cílem šetření bylo zjistit, zda jsou metodické listy realizovatelné v praxi, zda byly jednotlivé aktivity a instrukce srozumitelně formulovány, jestli byly navržené činnosti přiměřené věku dětí a zda nabídka aktivit učitele zaujala. Dotazník byl vytvořen on-line v prostředí Microsoft Teams a byl rozeslán pedagogům 1. ročníků základních škol prostřednictvím e-mailových adres, které byly získány z oficiálních stránek škol a z osobních kontaktů autorky. Do ověřování metodických materiálů se zapojilo celkem 21 pedagogických pracovníků, kteří odpovídali na otázky v dotazníku.

6.1 Vyhodnocení dotazníkových otázek

1. Jaká je délka Vaší pedagogické praxe?

● 1 - 4 roky	5
● 5 - 10 let	11
● 11 a více let	5

Graf č. 1 – Délka pedagogické praxe

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 1 vyplývá, že délka praxe poloviny dotazovaných pedagogů byla pět až deset let, dále byly v průzkumu zapojeni učitelé s praxí delší a zároveň kratší než pět let. Skupina dotazovaných respondentů byla z hlediska délky učitelské praxe rovnoměrně zastoupena.

2. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Graf č. 2 – Dosažené vzdělání

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 2 lze vyčíst, že nejvyšší dosažené vzdělání dotazovaných respondentů je v 86% vysokoškolské. Průzkumu se účastnil jeden pedagog s nejvyšším dosaženým vzděláním středoškolským a dva pedagogové se vzděláním vyšším odborným pedagogickým.

3. Kterým rokem učíte HV v 1. ročníku?

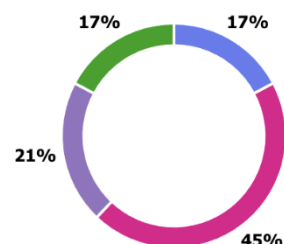
Graf č. 3 – Roky výuky HV v 1. ročníku

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 3 vyplývá, že skupina učitelů, která se zúčastnila průzkumu, je z hlediska praxe hudební výchovy v 1. ročníku zastoupena rovnoměrně. Učitelů, kteří učí hudební výchovu prvním rokem bylo osm, čtyři učitelé učí čtvrtým rokem, pět učitelů pátým rokem a další čtyři učitelé učí více než třetím rokem.

4. Z jakých vydaných publikací čerpáte pro přípravu hodin HV?

● Zpěvníky M. Liškové	5
● Hravá hudební výchova – vydavatelství Taktik	13
● Hudební výchova, Cesta do světa hudby – vydavatelství Fraus	0
● Začínáme s hudební výchovou 1. ročník – vydavatelství Nová škola	6
● Jiné	5

Graf č. 4 – Publikace pro přípravu hodin HV

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf č. 4 ukazuje, že převážná část dotazovaných respondentů čerpá pro hodiny hudební výchovy v 1. ročníku z materiálů Hravé hudební výchovy vydavatelství Taktik. Dále jsou v praxi využívány zpěvníky Marie Liškové a publikace Začínáme s hudební výchovou 1. ročník z vydavatelství Fraus. Zajímavé je, že nikdo z dotazovaných nevyužívá materiály Cesta do světa hudby od vydavatelství Fraus. Pět respondentů používá jiný materiál, který dotazník neuváděl.

5. Využíváte pro přípravu HV webové stránky a internetové zdroje?

● Ne	0
● Ano	21

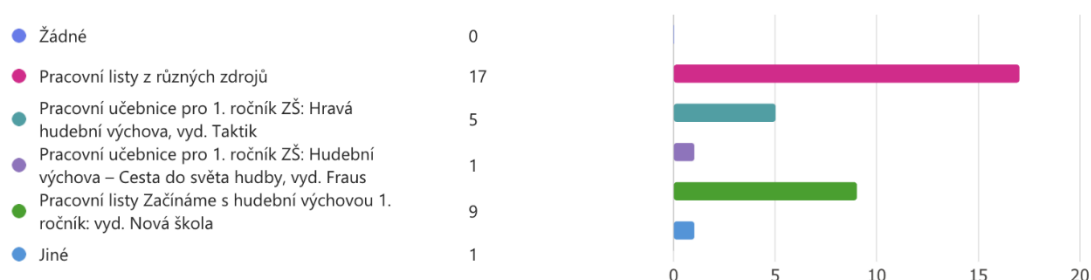

Graf č. 5 – Využití internetových zdrojů

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 5 vyplývá, že všichni dotazovaní využívají pro přípravu hudební výchovy webové stránky a internetové zdroje.

6. Jaké tištěné materiály používají žáci při hodině?

Graf č. 6 – Tištěné materiály ve výuce

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 6 je evidentní, že tištěné materiály pro žáky jsou využívány. Převážně je čerpáno z různých zdrojů, dále jsou hojně používány pracovní listy *Začínáme s hudební výchovou* z vydavatelství Nová škola. Pracovní učebnici *Hravá hudební výchova* vydavatelství Taktik využívá pět z dotazovaných respondentů.

7. Kolik vyučovacích hodin jste odučil/a podle námětů Ryba?

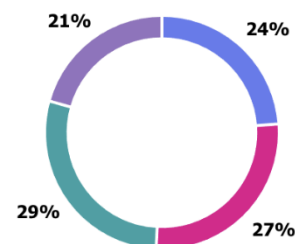
Graf č. 7 – Počet odučených hodin HV

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 7 lze vyčíst, že osm pedagogů odučilo podle metodického materiálu Ryby jednu hodinu a stejný počet pedagogů učil dvě hodiny. Z odpovědí se dá předpokládat, že tři pedagogové učili podle námětů Ryby více než dvě hodiny.

8. Které hudební činnosti jste zařadil/a do hodiny (hodin) HV?

● Vokální	15
● Instrumentální	17
● Hudebně pohybové	18
● Poslechové	13

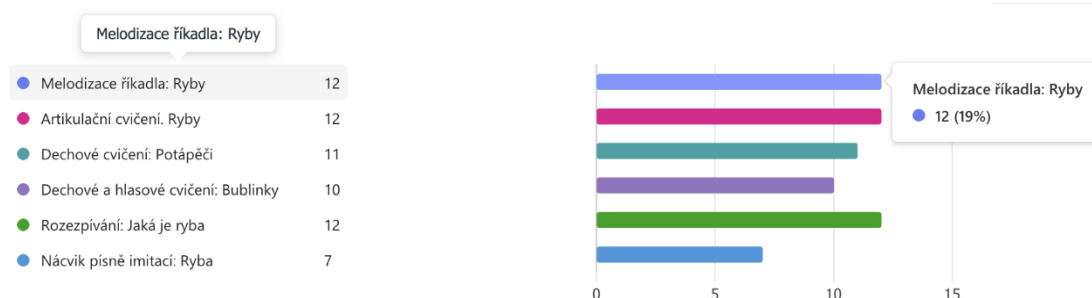

Graf č. 8 – Zastoupení hudebních činností

Zdroj: Vlastní zpracování

V grafu č. 8 je vidět, že výběr hudebních činností do hodin hudební výchovy byl poměrně rovnoměrný, největší zastoupení měly činnosti hudebně pohybové a instrumentální, dále vokální a poslechové.

9. Které konkrétní vokální činnosti jste zařadil/a do hodiny HV?

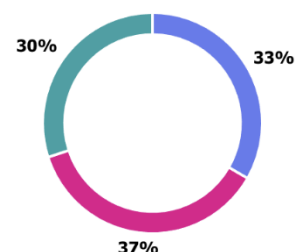
Graf č. 9 – Konkrétní vokální činnosti

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf č. 9 ukazuje, že z vokálních činností byly nejvíce využity aktivity: Melodizace říkadla Ryby, Artikulační cvičení Ryby a rozezpívání: Jaká je ryba. Ostatní činnosti našly své uplatnění taktéž. Nejmenší počet využití v praxi je Nácviku písňové imitace: Ryba.

10. Které konkrétní instrumentální činnosti jste zařadil/a do hodiny HV?

● Hra na orffovské nástroje: doprovod k písni Ryba	10
● Rytmičké citění: Lovení rybiček	11
● Sluchové vnímání, hudební paměť: Rybář	9

Graf č. 10 – Konkrétní instrumentální činnosti

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 10 lze vyčíst, že z instrumentálních činností byly využity všechny aktivity.

11. Které konkrétní hudebně-pohybové činnosti jste zařadil/a do hodiny HV?

Graf č. 11 – Konkrétní hudebně-pohybové činnosti

Zdroj: Vlastní zpracování

V grafu č. 11 je vidět, že z hudebně – pohybových činností byla častěji zařazena Pohybová improvizace Akvárium než hudební projev motivovaný písní Ryba.

12. Které konkrétní poslechové činnosti jste zařadil/a do hodiny HV?

Graf č. 12 – Konkrétní poslechové činnosti

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 12 lze vyčíst, že poslechové činnosti byly využity všechny, nejčastěji byla zařazována aktivita Rozlišování výšky tónů: Akvárium.

13. Která aktivita během hodiny děti nejvíce zaujala?

Z uvedených odpovědí vyplývá, že ve více případech děti zaujala pohybová improvizace Akvárium. Plné znění všech odpovědí je uvedeno v Příloze D.

14. Která aktivita byla pro Vás nová?

Tři respondenti uvedli, že žádná aktivita pro ně nebyla nová, ostatní uvedli alespoň jednu aktivitu. Doslovné znění odpovědí je zaznamenáno v Příloze D.

15. Objevily se v nějaké činnosti potíže, které vyplynuly z nedostatku v metodickém materiálu?

Z dotazníku jednoznačně vyplynulo, že se během hodin nevyskytly žádné potíže, které by vyplývaly z nedostatku v metodickém materiálu.

16. Vyzkoušel/a jste hudební pohádku Zlatá ryba?

Graf č. 13 - Hudební pohádka

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 13 vyplývá, že deset pedagogů vyzkoušelo v praxi hudební pohádku Zlatá ryba, jedenáct pedagogů pohádku nezařadilo. Vzhledem k tomu, že někteří respondenti v otevřené otázce uvedli, že plánují pohádku vyzkoušet, lze předpokládat, že hudební pohádka byla v některých případech realizována později.

17. Byly pro Vás materiály s názvem Ryba srozumitelné?

Graf č. 14 - Srozumitelnost

Zdroj: Vlastní zpracování

Z grafu č. 14 lze vyčíst, že metodické materiály Ryba považují respondenti za srozumitelné.

18. Prosím o stručné zhodnocení materiálu s názvem Ryba.

Tato otevřená otázka poskytla respondentům možnost vyjádřit názor a hodnocení metodických materiálů Ryba. Plné znění všech odpovědí je uvedeno v Příloze D.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo vytvořit metodické materiály určené pro hodiny hudební výchovy v 1. ročníku základní školy. Tyto materiály byly propojeny společným tématem „ryby“, které sloužilo jako sjednocující prvek jednotlivých hudebních činností a napomáhalo k přirozenému propojování témat v rámci vyučovací hodiny.

Teoretická část práce představila historický vývoj pojetí hudební výchovy v českém školství od 70. let 20. století a stručně seznámila s významnými hudebními pedagogy. Dále přiblížila specifika žáka 1. ročníku a věnovala se hudebním činnostem, schopnostem a vývoji hudebnosti u dětí mladšího školního věku. Tyto poznatky vytvořily základ pro návrh samotných metodických materiálů.

Dalším cílem bylo ověření metodického materiálu v praxi. Navržené aktivity byly realizovány samotnou autorkou přímo ve výuce a současně poskytnuty k ověření dalším jednadvaceti pedagogům. Praktická část představuje náměty na hudební činnosti propojené tématem ryby a popisuje zkušenosti s jejich využitím v praxi. Z odpovědí v dotazníku vyplynulo, že materiály jsou využitelné, inspirativní a vhodně uzpůsobené věku žáků. Oceňována byla zejména tematická propojenost a různorodost činností. Mezi hlavní nedostatek ověřovací fáze však patřil neosobní kontakt s pedagogy. Tím nebyla možnost hlubších rozhovorů o zkušenostech s materiály. Sama autorka si během realizace všimla některých drobných úskalí, především v oblasti organizace a načasování některých aktivit. Na základě těchto poznatků byla formulována doporučení pro další práci s materiály.

Přínos mé práce spatřuji v praktičnosti a jednoduché využitelnosti metodických materiálů. Program Ryby může učitelům hudební výchovy posloužit jako připravený výukový materiál, který lze použít bez náročné přípravy. Pracovní listy s vlastními ilustracemi podporují vizuální atraktivitu jednotlivých činností. Společné téma, které se prolíná všemi činnostmi, obohacuje výuku hudební výchovy o mezipředmětové propojení s přírodovědou, výtvarnou výchovou a komunikací. Díky široké škále připravených aktivit a námětů si mohou učitelé podle svých konkrétních potřeb a podmínek ve třídě volit jednotlivé části nebo tvořit celou hodinu. Celkově diplomová práce přispívá k zatraktivnění hudební výchovy a rozvoji tvořivého přístupu v pedagogické praxi. Diplomová práce přinesla konkrétní náměty, které mohou sloužit jako inspirace pedagogům při tvorbě kreativní a smysluplné výuky hudební výchovy na prvním stupni

základní školy. Metodické materiály mohou být předlohou pro tvorbu vlastního programu s odlišným tématem, který jednotlivé činnosti propojí.

Cíle diplomové práce byly naplněny. Mým přáním je, aby připravené materiály usnadnily učitelům přípravu na hodiny hudební výchovy a zprostředkovaly dětem pěkné hudební zážitky tak, aby se při hudební výchově cítily „jako ryby ve vodě.“

POUŽITÁ LITERATURA

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnotících metod*. Pedagogika. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-3450-7.

DANIEL, Ladislav, 2010. *Metodika hudební výchovy*. Vyd. 3., dopl. Ostrava: Montanex. ISBN 978-80-7225-329-6.

HERDEN, Jaroslav. *Hudba jako řeč: o poslechu ve škole i doma: metodické poznámky k učebnicím 1. My pozor dáme a posloucháme, 2. My pozor dáme a (nejen) posloucháme*. Praha: Scientia, 1998. ISBN 80-7183-126-3.

HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a posloucháme: posloucháme hudbu se žáky 1. stupně ZŠ. Učebnice pro základní školy*. Praha: Scientia, 1994. ISBN 80-85827-56-5.

HERDEN, Jaroslav; JENČKOVÁ, Eva a KOLÁŘ, Jiří. *Hudba pro děti: vysokoškolská učebnice: studium učitelství pro 1. stupeň základní školy*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-522-X.

HURNÍK, Lukáš. *Tajemství hudby odtaženo: hudební nauka s nadhledem*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-7169-278-6.

JENČKOVÁ, Eva, 2002. *Hudba a pohyb ve škole*. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice. ISBN 978-80-903115-7-2.

JENČKOVÁ, Eva. *Hudební pohádka*. 4., upravené vydání. Hudba v současné škole. Výběrová řada. Hradec Králové: Tandem, 2014-. ISBN 978-80-86901-29-9.

JENČKOVÁ, Eva. *Poslech hudby ve škole*. Hudba v současné škole. Základní řada. Hradec Králové: Tandem, 2021. ISBN 978-80-86901-47-3.

JIŘIČKOVÁ, Jiřina (ed.). *Kapitoly z kreativní hudební výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2023. ISBN 978-80-7603-421-1.

KOPECKÝ, Jiří; SYNEK, Jaromír a ZOUHAR, Vít. *Hudební hry jinak: hry se zvuky a elementární komponování*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2014. ISBN 978-80-7460-066-1.

KRUŽÍKOVÁ, Lenka. *Hudební didaktika pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami v inkluzivním vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5670-6.

KULHÁNKOVÁ, Eva. *Taneční hry s písničkami: od 4 do 9 let*. Ilustroval Patricie KOUBSKÁ. Praha: Portál, 2006. ISBN 8073671085.

LASEVIČOVÁ, Jarmila, 1996. *Didaktika hudební výchovy: doplňkový studijní materiál pro posluchače studia učitelství 1. stupně základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7042-108-6.

LASEVIČOVÁ, Jarmila, 2004. *Didaktika hudební výchovy pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-007-7.

LENARTOVÁ, Eva. *Pohádka o zlaté rybce*. Ostrava: Librex, 2004. ISBN 8072284452.

PÁNKOVÁ, Jarmila; POBUDOVÁ, Lenka; POSPÍŠILOVÁ, Lenka; ROUBOVÁ, Ludmila; SLAVÍKOVÁ, Marie et al. *Hudební výchova: pro 1. ročník základní školy*. Ilustroval Eva SÝKOROVÁ. Plzeň: Fraus, 2015-. ISBN 978-80-7489-250-9.

PIAGET, Jean a INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte*. 2. vyd. Přeložil Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-146-0.

PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky*. Díl 1., Vývoj člověka do 15 let. Vyd. 4. Učeb. vys. šk. Praha: SPN, 1977.

RAKOVÁ, Milena; ŠTÍPLOVÁ, Ljuba a TICHÁ, Alena. *Zpíváme a nasloucháme hudbě s nejmenšími*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-543-1.

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2060-2.

SEDLÁK, František a SIEBR, Rudolf. *Didaktika hudební výchovy: vysokošk. učebnice pro stud. pedagog. fakult. Díl 1, Na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. Comenium Musicum. Praha: Supraphon, 1974.

SYNEK, Jaromír. *Vybrané kapitoly z didaktiky hudební výchovy I*. Skripta. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0964-X.

TAYLOR, Daniela; KÜFHABEROVÁ, Božena; HLAVOVÁ, Jana; KNOPOVÁ, Blanka a ANTONŮ, Jana. *Hudební výchova 1: metodická příručka: pro vyučující hudební výchovy 1. ročníku ZŠ*. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-253-1.

TAYLOR, Daniela; KÜFHABEROVÁ, Božena; HLAVOVÁ, Jana; KNOPOVÁ, Blanka a ANTONŮ, Jana. *Hravá hudební výchova 1: pracovní učebnice pro 1. ročník ZŠ*. Ilustroval Vendula HEGEROVÁ. Praha: Taktik, 2020. ISBN 978-80-7563-249-4.

TICHÁ, Alena a Milena RAKOVÁ, 2007. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími: od narození do 8 let*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-100-6.

TICHÁ, Alena, 2005. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7178-916-1.

Použité webové zdroje:

ŠKRDLOVÁ, Ivana. \textit{Práce s poslechovými skladbami na 1. stupni ZŠ}. Online. Diplomová práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická. 2021. Dostupné z: <https://theses.cz/id/f9wlut/>.

Česká Orffova Společnost. Online. 2007. Dostupné z: <http://www.orff.cz/>.

Rámcový vzdělávací program české republiky. Online. Národní pedagogický institut. 2010. Dostupné z: <https://www.npi.cz/>. [cit. 2025-05-27].

Zdroje obrázků:

Pracovní listy: ilustrace Jana Najmanová

Fotografie ryb: <https://pixabay.com/cs/>

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 – Rytmizace říkadla.....	36
Obrázek č. 2 – Melodizace říkadla Ryby	37
Obrázek č. 3 - Rozezpívání	39
Obrázek č. 4 – Melodie: Ryba (upraveno)	40
Obrázek č. 5 – Melodie: Akvárium	41
Obrázek č. 6 – Melodie: Plave ryba	42
Obrázek č. 7 – Poslechové mapy.....	43
Obrázek č. 8 – Pracovní list/ Akvárium	44
Obrázek č. 9 – Akord C dur/ síla tónů.....	44
Obrázek č. 10 – Pracovní list/ síla tónů.....	45
Obrázek č. 11 – Instrumentální doprovod	46
Obrázek č. 12 - Rozezpívání	47
Obrázek č. 13 – Pracovní list/ Lovení rybiček	47
Obrázek č. 14 – Obrázky ryb/ Rybář.....	48
Obrázek č. 15 – Melodie k hudební pohádce	55

Seznam grafů

Graf č. 1 – Délka pedagogické praxe.....	62
Graf č. 2 – Dosažené vzdělání	63
Graf č. 3 – Roky výuky HV v 1. ročníku.....	63
Graf č. 4 – Publikace pro přípravu hodin HV	64
Graf č. 5 – Využití internetových zdrojů	64
Graf č. 6 – Tištěné materiály ve výuce	65
Graf č. 7 – Počet odučených hodin HV	65
Graf č. 8 – Zastoupení hudebních činností	66
Graf č. 9 – Konkrétní vokální činnosti.....	66
Graf č. 10 – Konkrétní instrumentální činnosti	66
Graf č. 11 – Konkrétní hudebně-pohybové činnosti.....	67
Graf č. 12 – Konkrétní poslechové činnosti.....	67

Graf č. 13 - Hudební pohádka.....	68
Graf č. 14 - Srozumitelnost.....	68

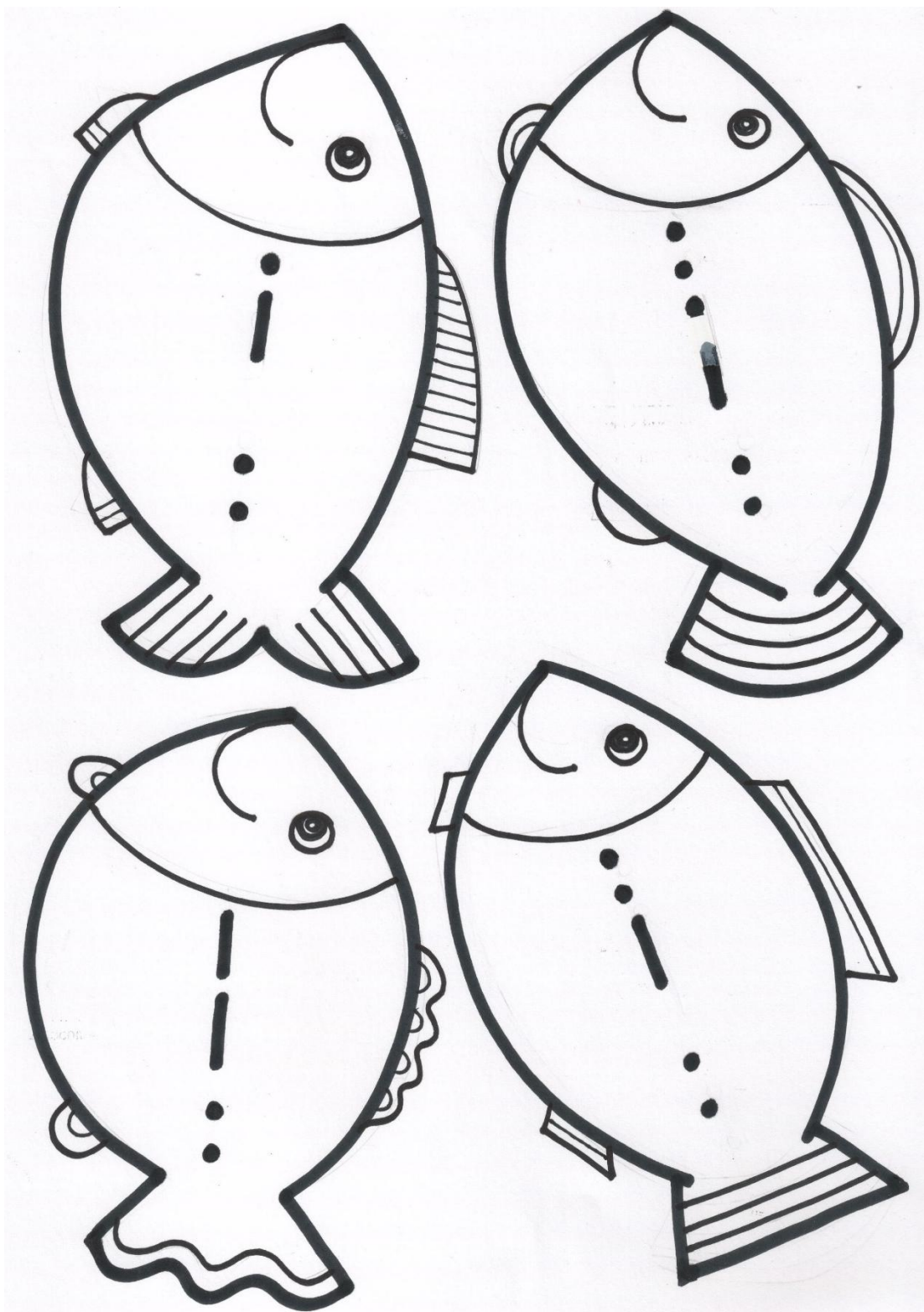
Seznam tabulek

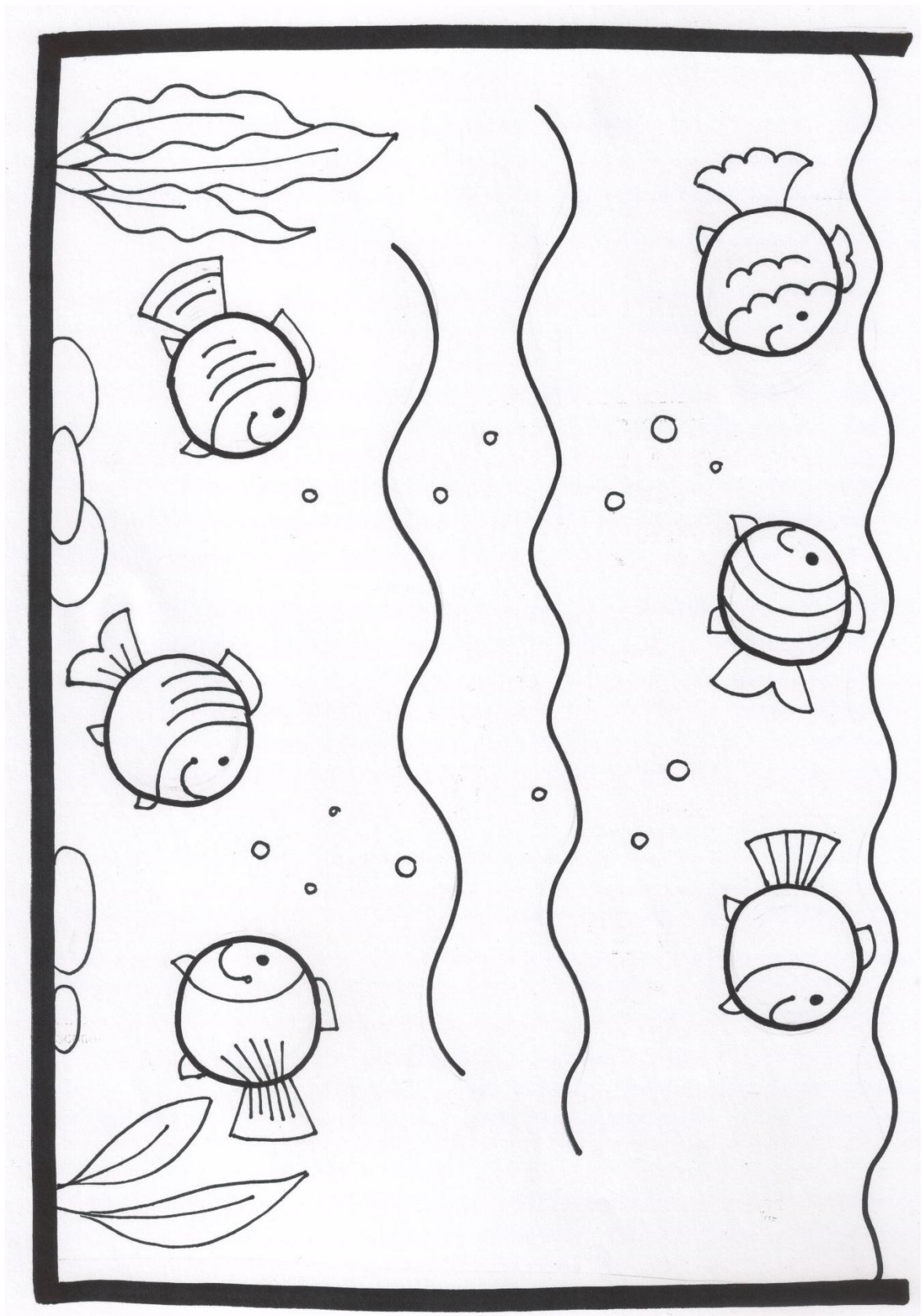
Tabulka 1: Hudební pohádka.....	51
---------------------------------	----

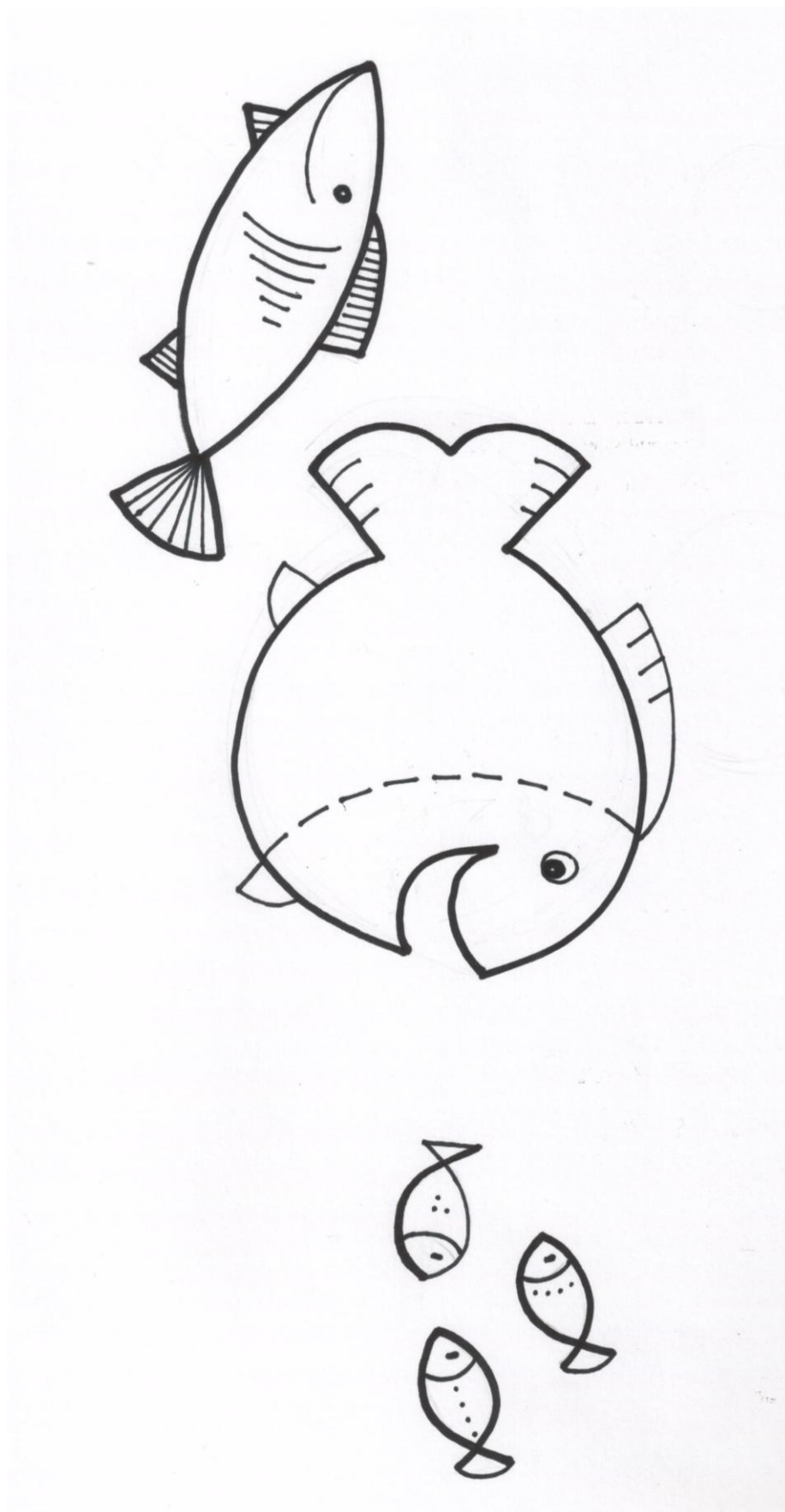
SEZNAM PŘÍLOH

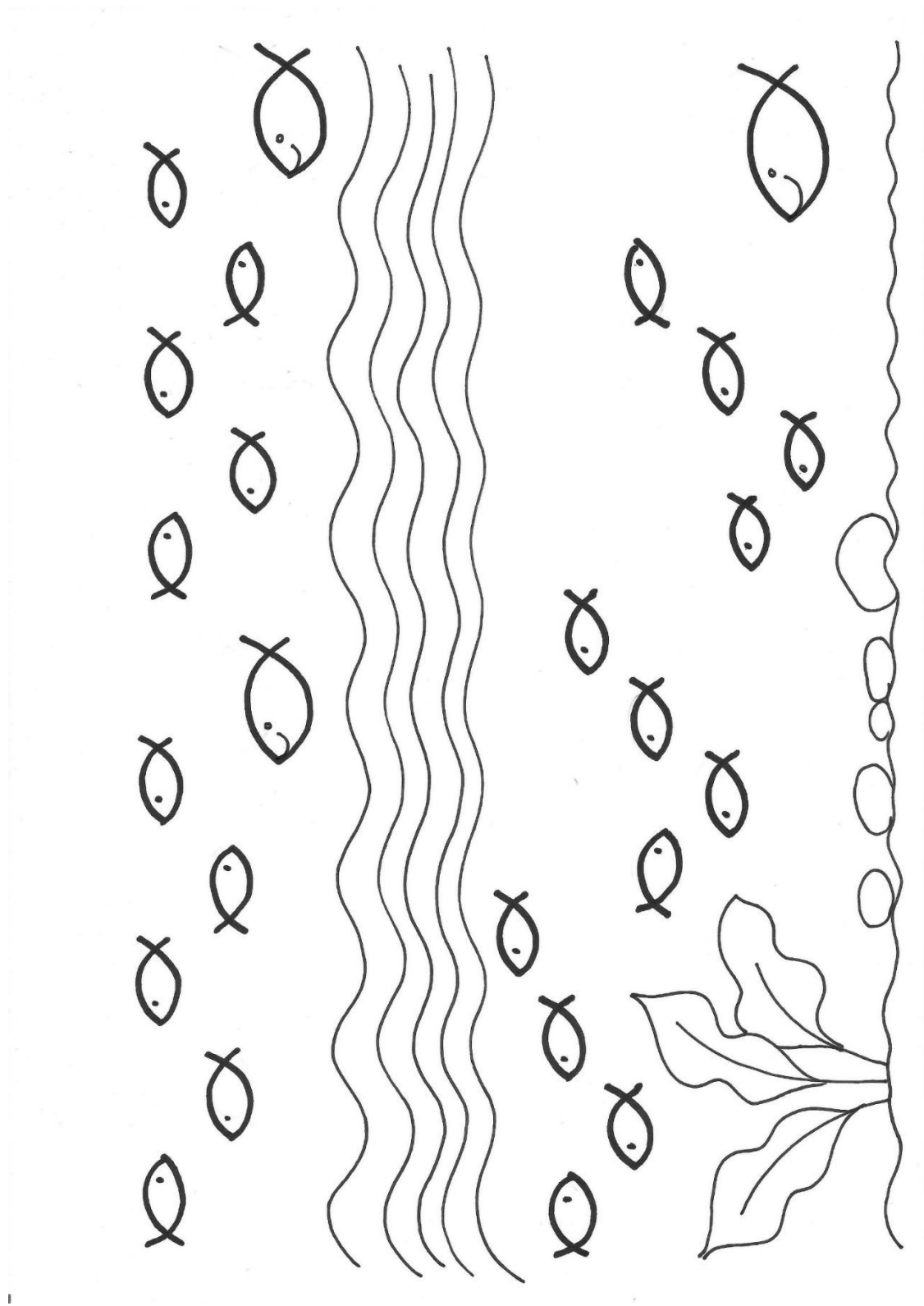
Příloha A: Pracovní listy	I
Příloha B: Obrázky	VI
Příloha C: Obrazový materiál k pohádce O zlaté rybce.....	XI
Příloha D: Otevřené otázky z dotazníku – doslovný přepis.....	XXX
Příloha E: Odkazy na podpůrné materiály Sway	XXXV

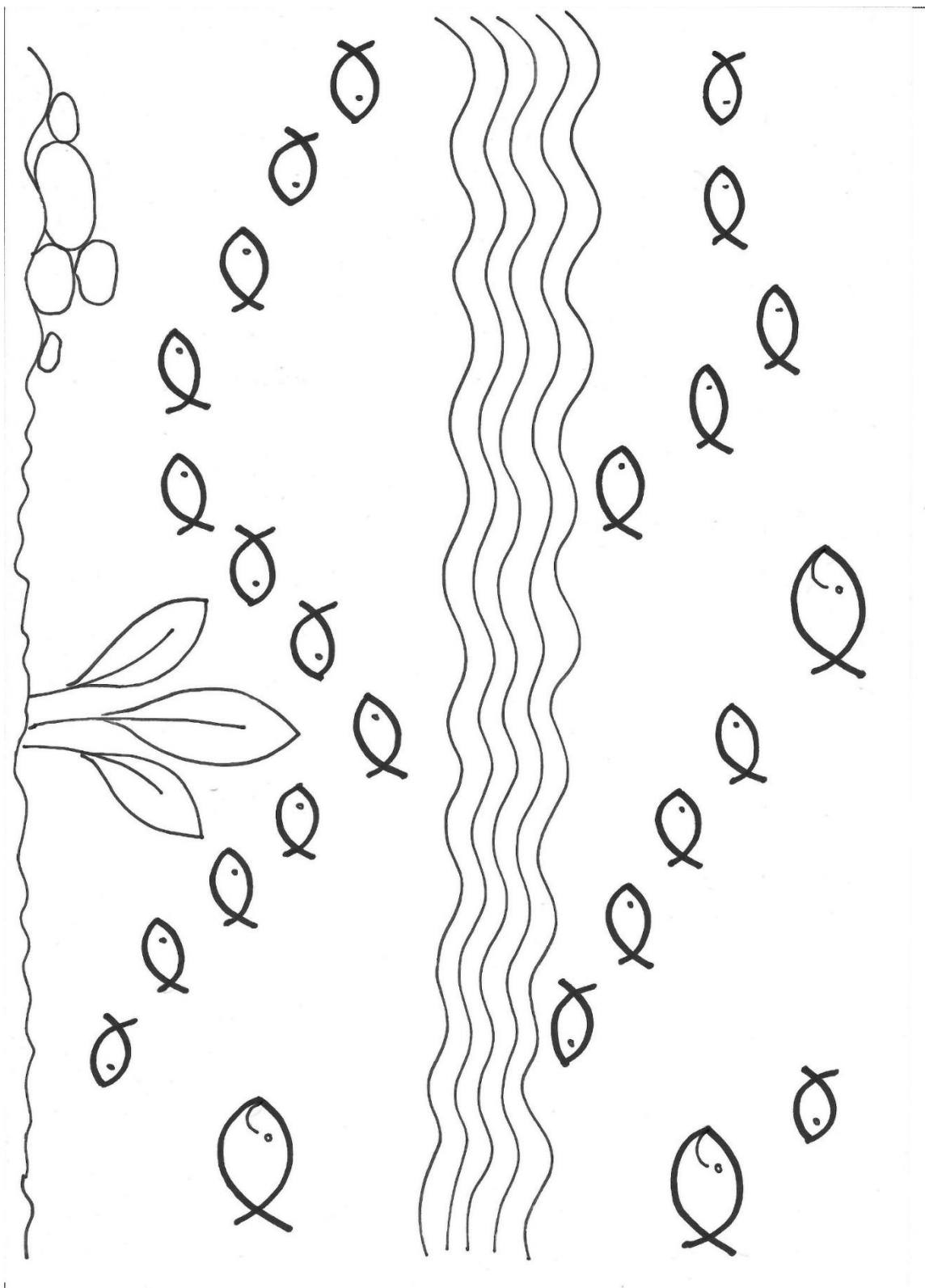
Příloha A: Pracovní listy

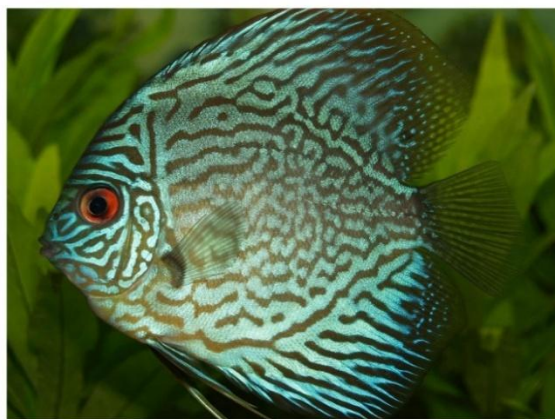

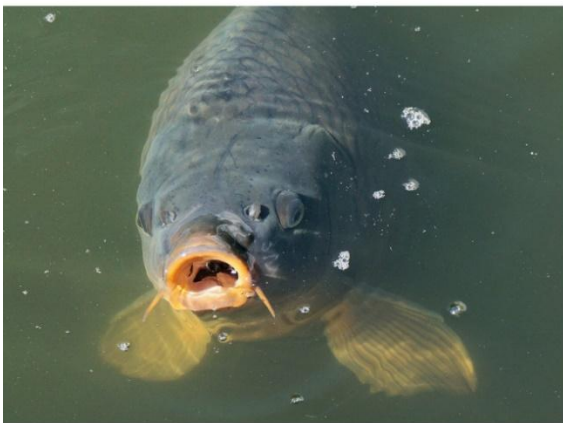

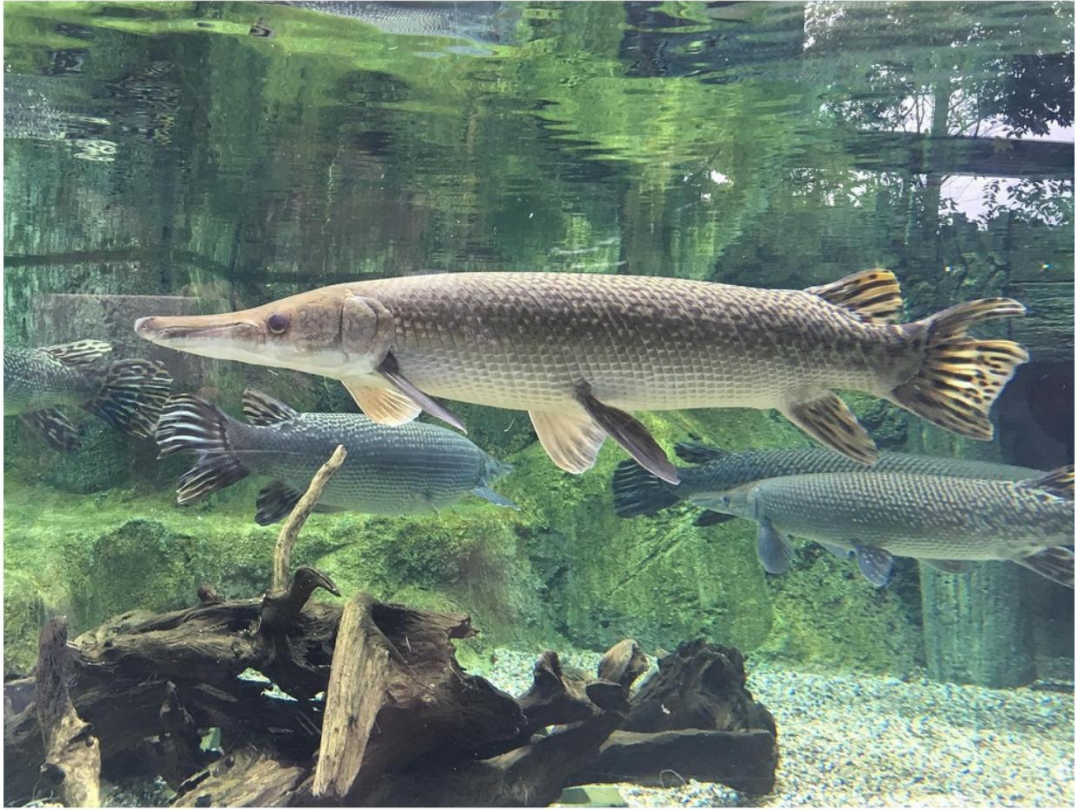

Příloha B: Obrázky

Příloha C: Obrazový materiál k pohádce O zlaté rybce

Pustil rybář zlatou rybu,
žena křičí: „Děláš chybu!
Vrať se k moři, hloupý muži,
za život nám ryba dluží!“

„Zlatá rybo, splň mi přání,
s ženou je to k uzoufání,
jen po novém vědru touží,
staré teče – to ji souží.“

Vědro je jak malované,
rybářka však hněvem plane:
„Vrať se k moři, hloupý muži,
za život nám ryba dluží!”

„Zlatá rybo, splň mi přání,
s ženou je to k uzoufání,
podivné má nápady,
chce mít v truhle poklady.“

ISBN 80-7228-445-2

9 788072 284450

Vydal LIBREX – nakladatelství pro děti v Ostravě
Raisova 6, 709 00 Ostrava-Mariánské Hory,
e-mail: librex@librex.cz - www.librex.cz
MMIV. Vydání první. Illustrations © Librex.
© Librex, 2004, Text © Eva Lenartová, 2004.
Vytiskla Těšínská tiskárna, a.s., Český Těšín.

**Drahokamy jasně září,
rybářka se zle však tváří:
„Chci mít paláce a sluhy,
běž k rybě – má u nás dluhy!”**

Jak si přála, tak se stalo,
pořád je to ale málo!
„Chci být všeho moře paní,
tvá ryba ať se mi klaní!“

Kdo chce pořád víc a víc,
ten nakonec nemá nic.
Zas na břehu chatrč stála,
křivé dveře, okna malá...

Hudební pohádka

V jedné daleké zemi bydlel u **moře** chudý rybář se svou ženou. Chalupu měli starou a ubohou, střechou jim zatékalo, **dveře** vrzaly a okny foukal **vítr**. Každý den chodíval rybář k **moři** a lovil ryby. Když se mu dařilo, mohl prodávat ryby na trhu ve městě. Častěji se však stávalo, že ulovil jen několik málo ryb, které sotva stačily k jídlu pro něj a pro jeho ženu. V chalupě pak bývala smutná nálada.

Jednoho dne se však stalo něco zvláštního. Rybář rozhodil síť do **moře** a tu jako by zaslechl ve **vlnách** píseň. Ozývala se z **moře** a v dáli se nesla její ozvěna.

Když píseň dozněla, zafoukal **vítr** a rozvlnil **vodu**. Ve **vlnách** se cosi zalesklo. Rybář pevněji chytil síť a tu v ní spatřil **zlatou rybu**. Ta mu lidským hlasem povídá: „Jsem **zlatá ryba**. Pustíš-li mě, rybáři, na svobodu, splním ti tři přání.“

*Pustil rybář zlatou rybu,
žena křičí: „Děláš chybu!
Vrat' se k moři, hloupý muži,
za život nám ryba dluží!“*

Co staříkovi zbývalo? Šel zpátky k **moři** a volal přes divoké **vlny**. V dáli se opět ozývala ozvěna:

*„Zlatá rybo, splň mi přání (ozvěna),
s ženou je to k uzoufání (ozvěna),
jen po novém vědru touží (ozvěna),
staré teče – to ji souží. (ozvěna)“*
*Vědro je jak malované,
rybářka však hněvem plane:
„Vrat' se k moři, hloupý muži,
za život nám ryba dluží!“*

Rybář se vrátil k **moři** a opět volal:

*„Zlatá rybo, splň mi přání (ozvěna),
s ženou je to k uzoufání (ozvěna),
podivné má nápady (ozvěna),
chce mít v truhle poklady (ozvěna).“*

Zlatá rybka splnila rybáři i druhé přání, v chudé chalupě se objevila truhla plná pokladů.

*Drahokamy jasně září,
rybářka však zle se tváří:
„Chci mít paláce a sluhy,
běž k rybě – má u nás dluhy!“
Jak si přála, tak se stalo,
pořád je to ale málo!
„Chci být všeho moře paní,
tvá ryba ať se mi klaní!“*

Zafoukal silný **vítr** a **moře** se rozburácelo a zvedly se veliké **vlny**. **Vítr** ohýbal stromy, **dveře** a okenice v chalupě skřípaly a **vrzaly**.

V záři blesku se ve **vlnách** zaleskla **zlatá ryba**. Odplouvala však daleko do **moře** a s ní odplula i všechna kouzla a čáry. Všechna splněná přání zmizela.

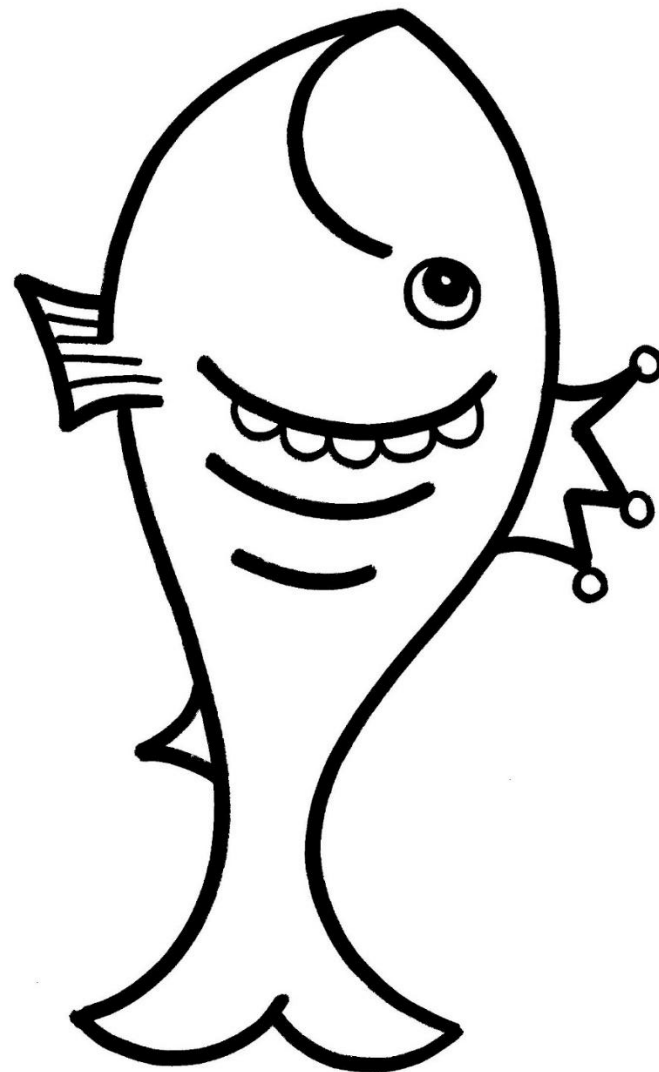
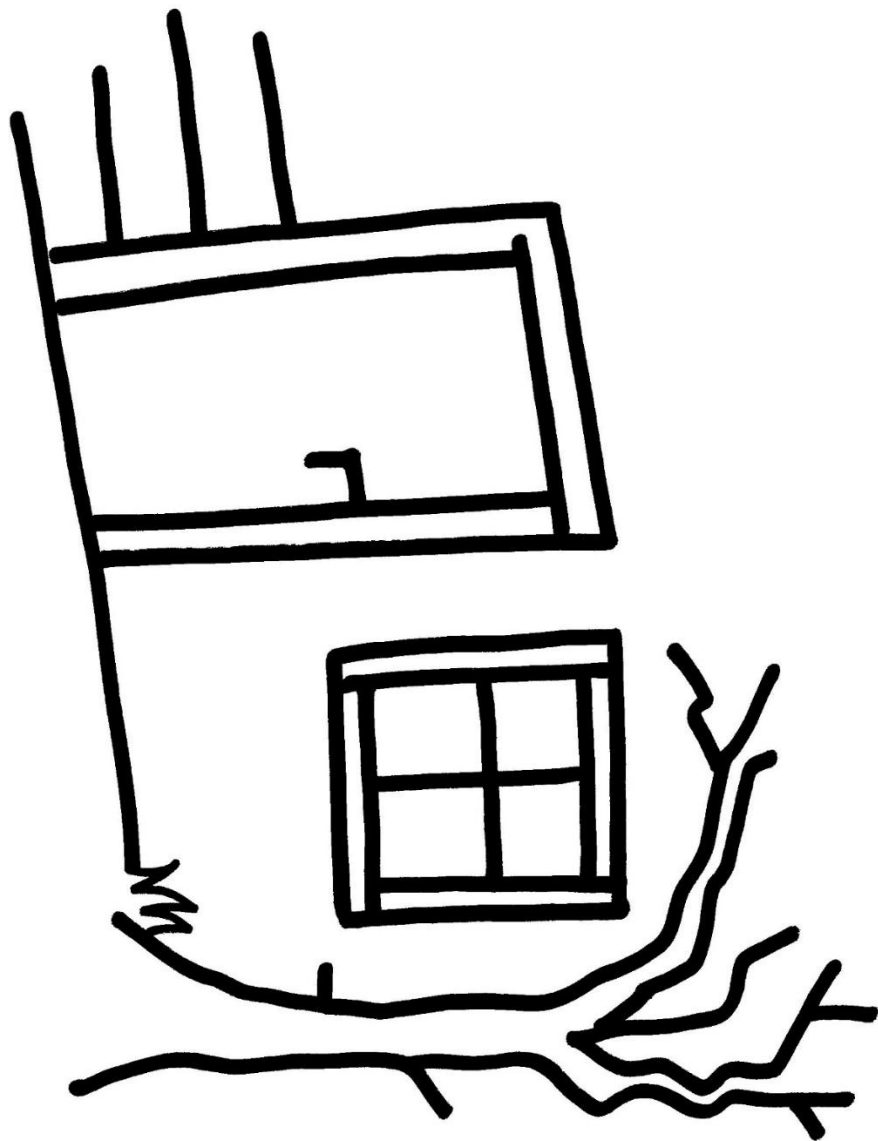
*Kdo chce pořád víc a víc,
ten nakonec nemá nic.
Zas na břehu chatrč stála,
křivé dveře, okna malá...*

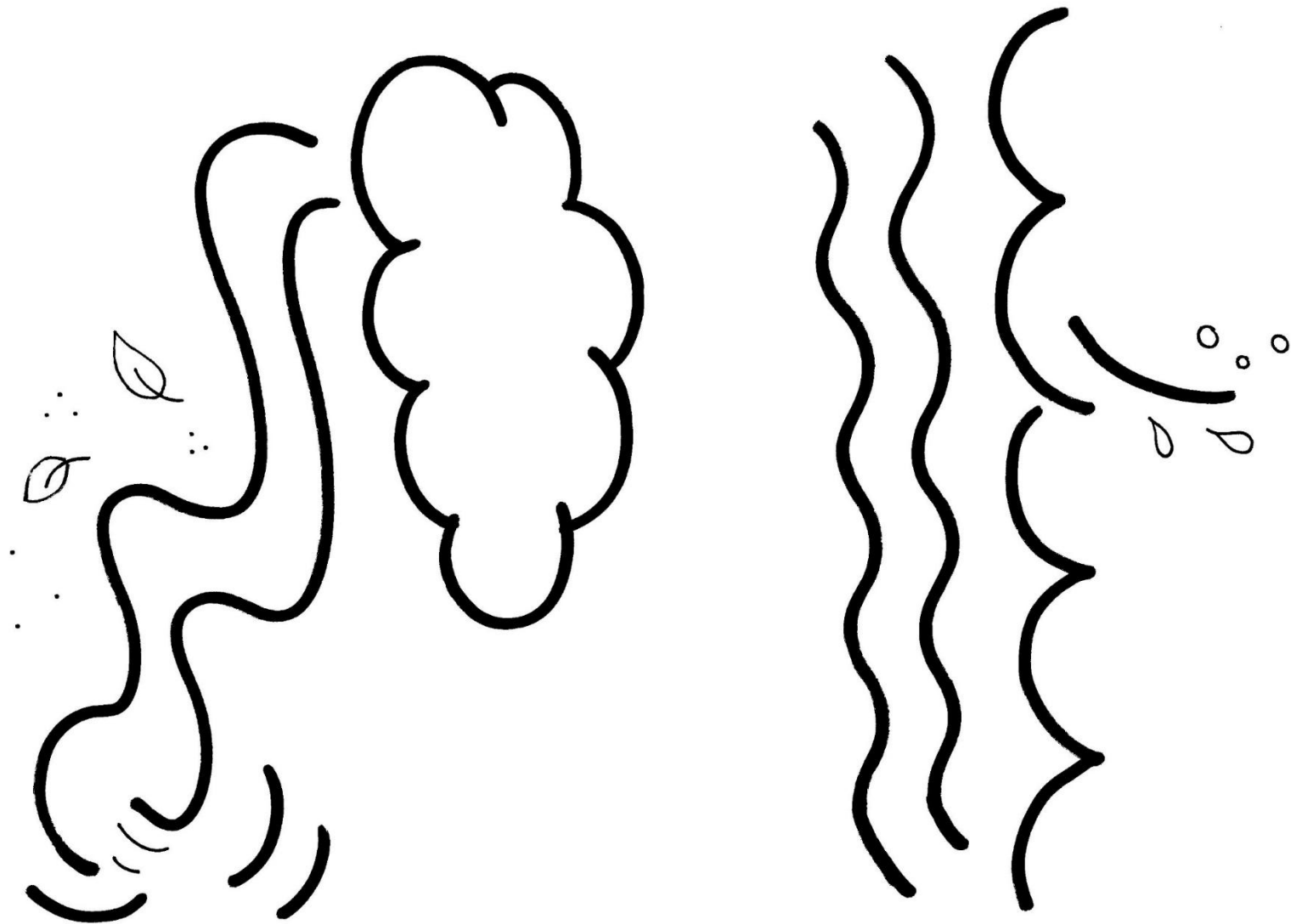
Dopadla pohádka dobře?

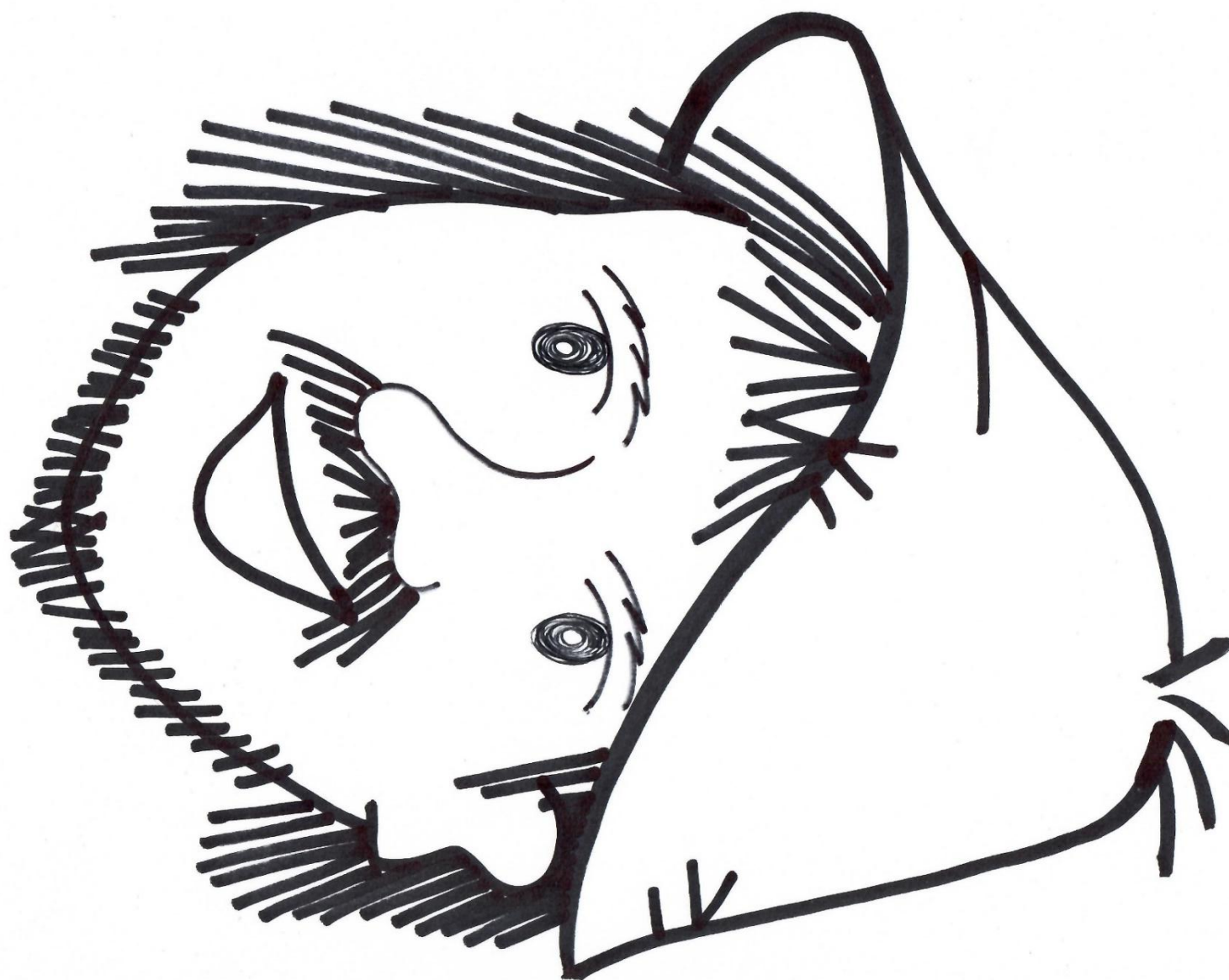
Jaká byla rybářova žena? Jak se mohla žena zachovat lépe?

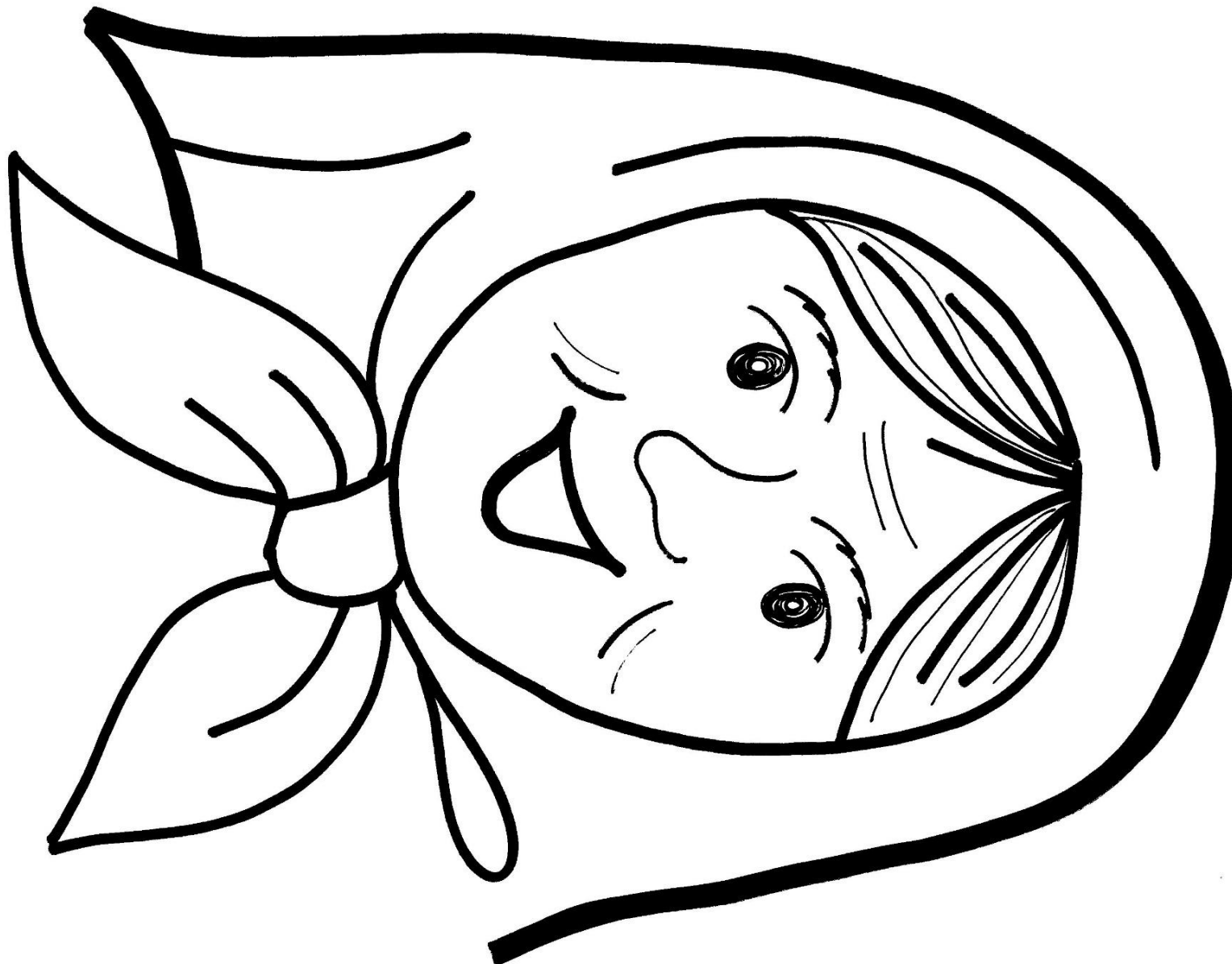
Kdyby rybářova žena alespoň rybce poděkovala, mohla pohádka dopadnout lépe.
Společně půjdeme zlaté rybce poděkovat za nové vědro.

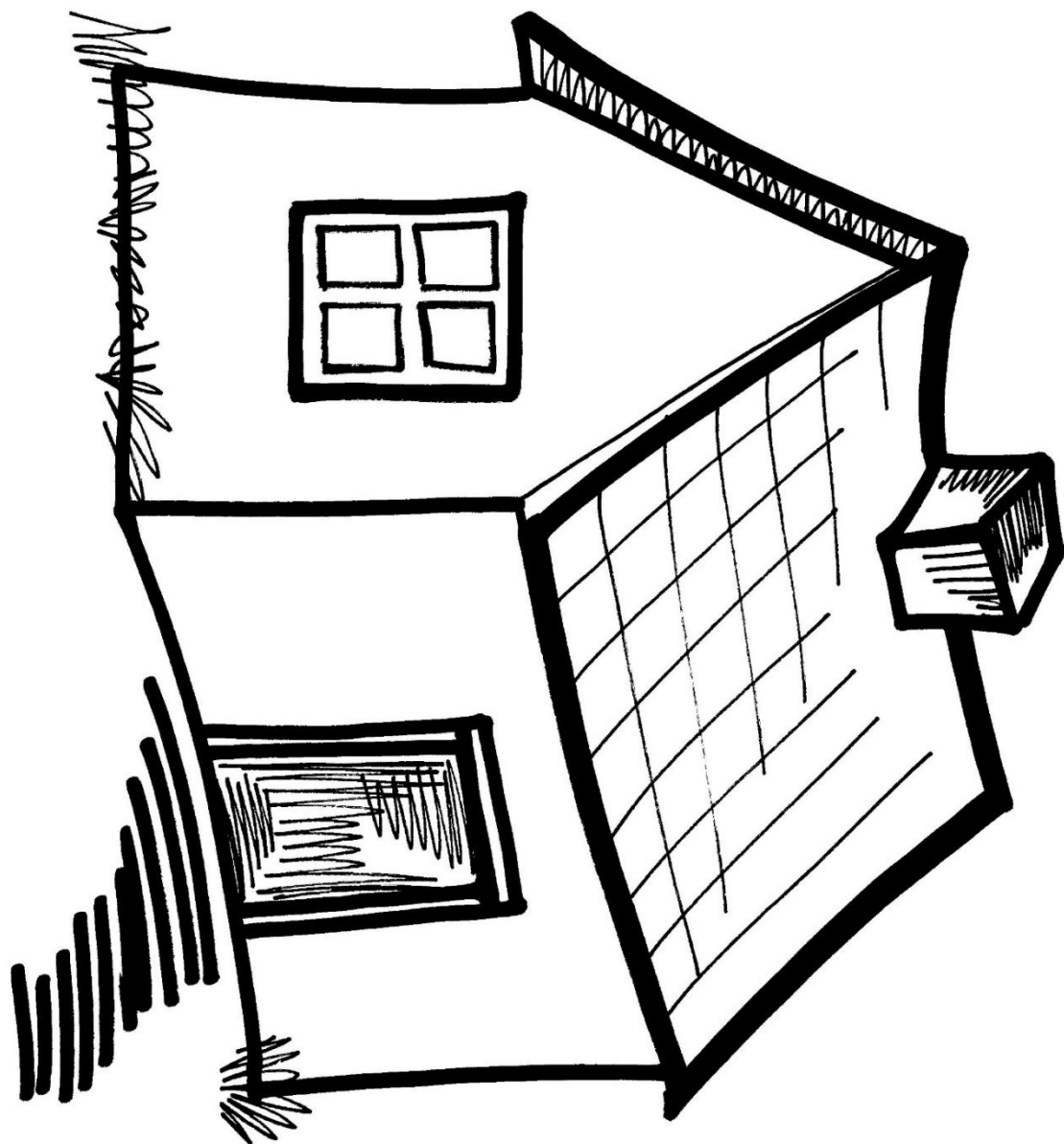
*„Zlatá rybo, díky za vědro (ozvěna),
tohle se ti moc povedlo (ozvěna),
na vodu ho potřebujem (ozvěna),
děkujeme ti, děkujem (ozvěna)!“*

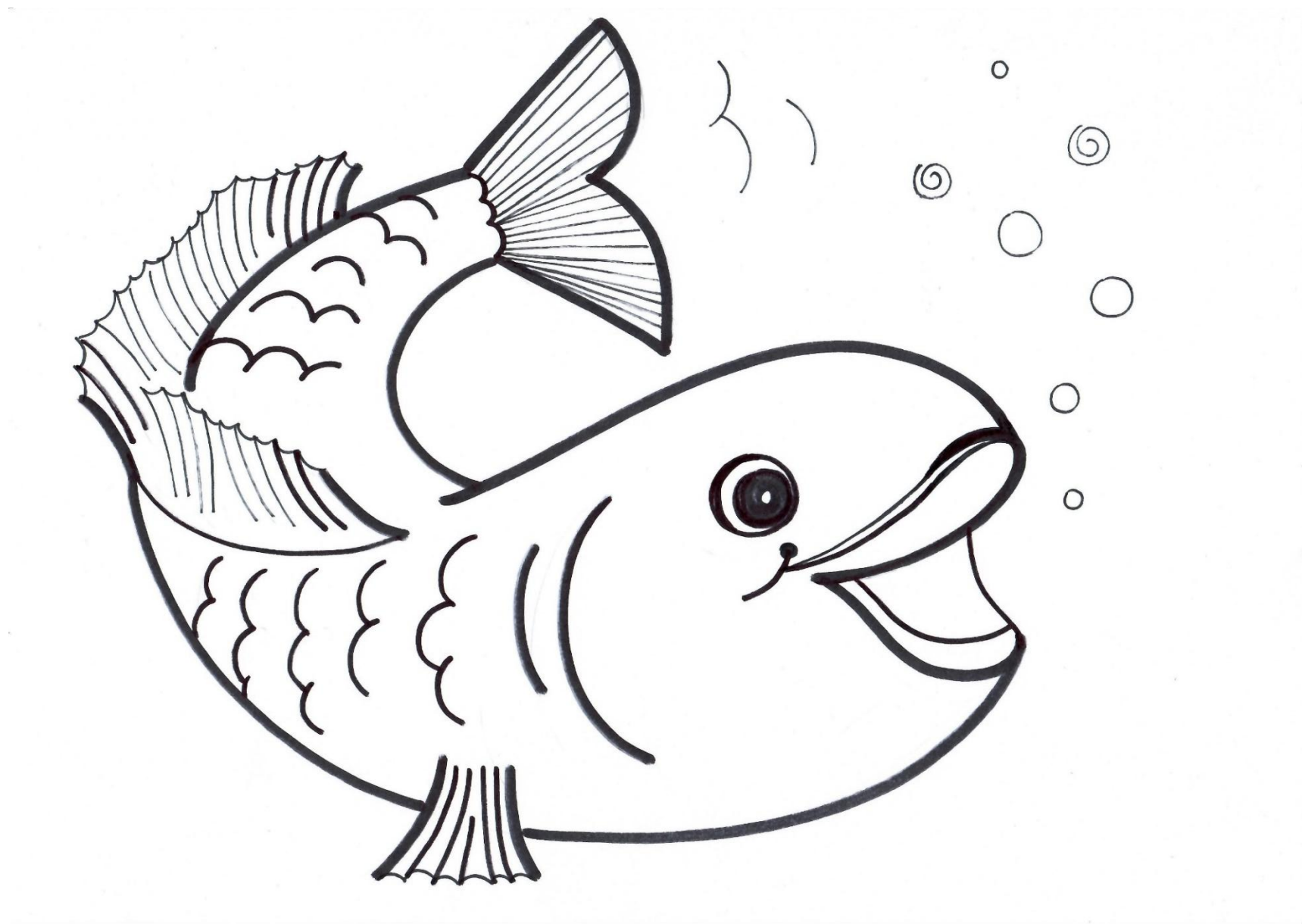

I

Příloha D: Otevřené otázky z dotazníku – doslovný přepis

13. Která aktivita během hodiny děti nejvíce zaujala?

1. Pohybová činnost s rybou - ponožkou (stoupající/klesající melodie).
2. Akvárium-pohybová improvizace, hudební pohádka Zlatá ryba
3. Není překvapením že hudebně pohybová. Moji žáci preferují pohyb k hudbě
4. Pohybová improvizace: akvárium
5. Návuk písně imitací Ryba
6. lovení rybiček – rytmické cítění, to je moc bavilo
7. Pohybová improvizace: Akvárium
8. Pohybová improvizace Akvárium.
9. pohybová improvizace
10. dechové cvičení – bublinky, rozlišování síly tónů – ryby v moři, hudební pohádka
11. Pohybová improvizace, artikulační cvičení, prac. listy a obraz. Materiál
12. akvárium
13. Dechové a hlasové cvičení s bublifukem.
14. Pohybová improvizace
15. Lovení rybiček – rytmické cítění, každý si vybarvoval předem svůj list s rybkami a děti moc chtěly ulovit právě tu svoji rybičku. Líbily se také hádanky u rybáře sluchové vnímání s nástroji k jednotlivým názvům ryb. Někteří si zvuky pamatovaly do příští hodiny. A dokonce se při tom naučily názvy sladkovodních ryb!
16. Zaujala je témata komplexně.
17. Pohybová improvizace Akvárium. Děti ji chtěly několikrát opakovat s výměnou rekvizit, při dalším opakování byly v pohybech zkušenější a nápaditější, určitě nás bude skladba provázet delší dobu.
18. Pohybová improvizace akvárium.
19. Ryby v moři
20. Akvárium
21. Pohybová improvizace, doprovod na orffovské nástroje

14. Která aktivita byla pro Vás nová?

1. Žádná.
2. rozlišování síly tónů
3. O všech jsem měla tak nějak povědomí, avšak jsem o nich slyšela na jiné téma.

4. Teprve se chystáme, ale zařazení poslechu i u těchto mladších dětí.
5. Hudební projev motivovaný písní: Ryba
6. lovení rybiček – rytmické cítění, takovéto zpracování jsem zatím nikdy neviděla a neměla možnost vyzkoušet.
7. Dechové a hlasové cvičení: Bublinky
8. Akvárium – poslechové činnosti (doplnila jsem si další variantu práce s touto poslechovou skladbou).
9. Nácvik písně imitací
10. aktivity na rozlišování výšky tónů a síly tónů, to by mě vůbec nenapadlo, přitom je to takové jednoduché
11. artikulační cvičení
12. Rytmické cítění, lovení rybiček, dechová cvičení
13. Hádky slov z říkadla Ryby s výraznou artikulací, které zadávaly samy děti. Jednoduchý úkol, ale netušila jsem, že pro některé děti to bude problém, neuměly dobře artikulovat.
14. Ztvárnění písničky Ryba
15. Rozlišování síly tónů, jednoduchá, ale zajímavá činnost, pro některé žáky obtížná aktivita.
16. žádné
17. Pohybová improvizace, vůbec jsem tuto činnost do HV nezařazovala a po dnešní zkušenosti určitě budu zařazovat častěji i s jinou hudbou.
18. Poslech skladby, není pro mne nová aktivita, ale nezařazuji ji často, proto jsem ráda vyzkoušela.
19. Pohybová improvizace
20. žádná
21. pohybová improvizace – Akvárium

15. Objevily se v nějaké činnosti potíže, které vyplynuly z nedostatku v metodickém materiálu?

10. ne, metodické materiály byly skvěle vytvořené, vše hezky popsané, srozumitelně, uvítala jsem seznam pomůcek, které bylo třeba mít připravené, včetně doprovodných obrázků
20. U citlivějších dětí může být vhodné nabídnout možnost méně exponované role (např. tichý doprovod).

18. Prosím o stručné zhodnocení materiálu s názvem Ryba.

1. Tento materiál nabízí velkou zásobu úžasných nápadů, kterou učitel snadno využije v několika vyučovacích hodinách. Děti z aktivit byly nadšené a každá fungovala, tak jak měla. Děti u všeho vydržely a vše doslova hltaly. Vše jsem ihned pochopila, nic jsem nemusela dohledávat a materiál byl ihned k využití. Líbí se mi, že jsem si mohla vybrat z množství nápadů, které zároveň byly hezky propojeny jedním tématem. Materiál mě velmi inspiroval. Plánuji materiál využít ještě i v dalších hodinách a jiných třídách. Děkuji.
2. Tento materiál je velice přínosný a inspirativní. Je vše velice dobře a do detailu promyšlené, takže zvládnou případně i nehupebníci. Má mnoho činností, které jsou zajímavé pro děti i pedagogy. Téma jsou ryby, jsou to zvířata, která děti znají, ale zároveň mohou získat i nové poznatky o tomto živočichovi. Činnosti se prolínají: pohybové, pracovní, mohou se využít i jako skupinové. Z mé zkušenosti a průběhu hodin, kdy jsem s materiálem pracovala jej hodnotím velmi kladně.
3. Materiál mi pomohl a dětem se líbily činnosti.
4. Velmi kvalitně, srozumitelně a bohatě zpracovaný materiál. Na několik hodin velmi usnadní moji práci i přípravu. Moc děkuji
5. Skvělý program! Určitě ho v budoucnu znovu využiji. Takových programů by bylo potřeba do hodin HV více!
6. Děkuji za perfektně propracovaný materiál k tématu ryba, činností bylo dostatek, některé si necháme zase na příště. Vše je srozumitelně napsané, má to pěknou strukturu.
7. Materiál s názvem Ryby hodnotím velmi pozitivně. Je pedagogicky promyšlený, věkově přiměřený a obsahově pestrý. Aktivity podporují rozvoj hudebního vnímání, rytmického cítění i zpěvu. Materiál působí inspirativně a může být přínosným obohacením výuky.

Jsem učitelkou na střední odborné škole pedagogické. Proto jsem měla problém vyplnit úvodní část dotazníku. Žáci na této škole jsou připravováni na práci v MŠ a také v ŠD, kde se právě s učivem pro 1. ročník ZŠ mohou potkat. Materiály jsou pečlivě a systematicky vypracované. Je velice přínosné, že jste téma Ryba pojala komplexně, že k tomuto tématu jsou velmi konkrétně rozpracované jednotlivé aktivity v rámci všech hudebně výchovných činností. Všechny postupy uváděných aktivit jsou

8. v rámci všech hudebně výchovných činností. Všechny postupy uváděných aktivit jsou jasně, přehledně a srozumitelně popsány. Až se žáci naší školy vrátí z pedagogické praxe, využijí a ověřím v praxi další části této práce. Děkuji za zaslání.
9. Velmi přínosné, srozumitelné, logicky navazující, všestranné, výtvarně zpracované – využití ve VV.
10. Děti hodně baví ryby, rybářství, často si na to hrají, takže jsme zařadili v MŠ týdenní téma ryby. Musím ocenit originalitu a rozmanitost jednotlivých aktivit, široký záběr dovedností, které děti procvičily. Mockrát děkuji, užili jsme si skvělý týden a myslím, že se k tomu ještě vrátíme.
11. Jedná se o metodicky propracovaný a velice nápaditý materiál. Rozhodně velmi inspirující pro praxi. Ideálně využít pro mezipředmětové propojení, aby se vše dobře "stihlo" a využilo dobrých nápadů. Oceňuji pracovní listy, jednoduché kresby děti vždy zaujmou a nechávají prostor pro další fantazii.
12. Materiál je pěkně a nápaditě zpracovaný, využili jsme většinu cvičení, časově to zabralo zhruba 60 minut. Kdyby bylo více takových aktivit, ocenili bychom to. Děkuje
13. Praktické, srozumitelně napsané, vyhovoval mi výběr z činností.
14. Perfektně připravený materiál ihned k odučení.
15. Pěkně zpracované materiály, metodicky promyšlené. Některé aktivity plánuji zařadit později, např. hudební pohádku. Ocenila jsem pracovní listy, pestrost námětů, ze kterých jsem si mohla vybrat. Děkuji.
16. Zajímavý a komplexně propracovaný materiál, který bavil děti i mě.
17. Vyzkoušela jsem jen několik aktivit, které zaujaly mne i děti. Určitě se k materiálům vrátím v další hodině. Aktivity jsou nápadité a přiměřené věku dětí i jejich zájmům, srozumitelně popsány. Líbilo se mi propojení všech činností tématem ryby. Plánuji vyzkoušet i hudební pohádku.
18. Materiály jsou zpracované přehledně, obsahují velké množství činností, ke kterým se ráda vrátím.
19. Téma bylo dětem blízké a srozumitelné, podporovalo jejich představivost. Zapojení různých smyslů (sluch, pohyb, zrak) vedlo k lepšímu prožitku hudby. Aktivní účast dětí podporovala jejich sebedůvěru a kreativitu. Práce ve skupinách rozvíjela spolupráci, komunikaci a naslouchání.

20. Hodina byla velmi povedená. Zábavnou a tvořivou formou vedla děti k rozvoji hudebního citění, fantazie i týmové spolupráce. Využití tématu „ryby“ bylo inspirativní a umožnilo dětem prožít hudbu netradičním způsobem. Aktivita byla vhodně zvolená pro věk i schopnosti žáků. Hodinu lze hodnotit jako přínosnou po stránce pedagogické i umělecké.
21. Materiál je velmi pěkně a nápaditě zpracován. Obsahuje mnoho zajímavých a rozmanitých aktivit. Určitě lze využít i v dalších hodinách. Jednotlivé aktivity jsou velmi pěkně propojené.

Příloha E: Odkazy na podpůrné materiály Sway

Obrazový materiál k poslechu skladby Akvárium:

<https://sway.cloud.microsoft/uFSTHfyYv9Gu3FMS?ref=Link>

Obrazový materiál k hudební pohádce O zlaté rybce:

<https://sway.cloud.microsoft/apeGIORcSCSLXAJ?ref=Link>